

Socijalna revija

Kršćanski socijalistički list za
kulturu, ekonomiju i politiku

Sadržaj:

Fran Teršeglav: Produhovljenje

Božo Dullbić: Vlastita vladavina

Božo Dullbić: Novi ustav SSSR

Mirko Javornik: Redukcija

Dr. Engelbert Besednjak: Vjera i materinski jezik

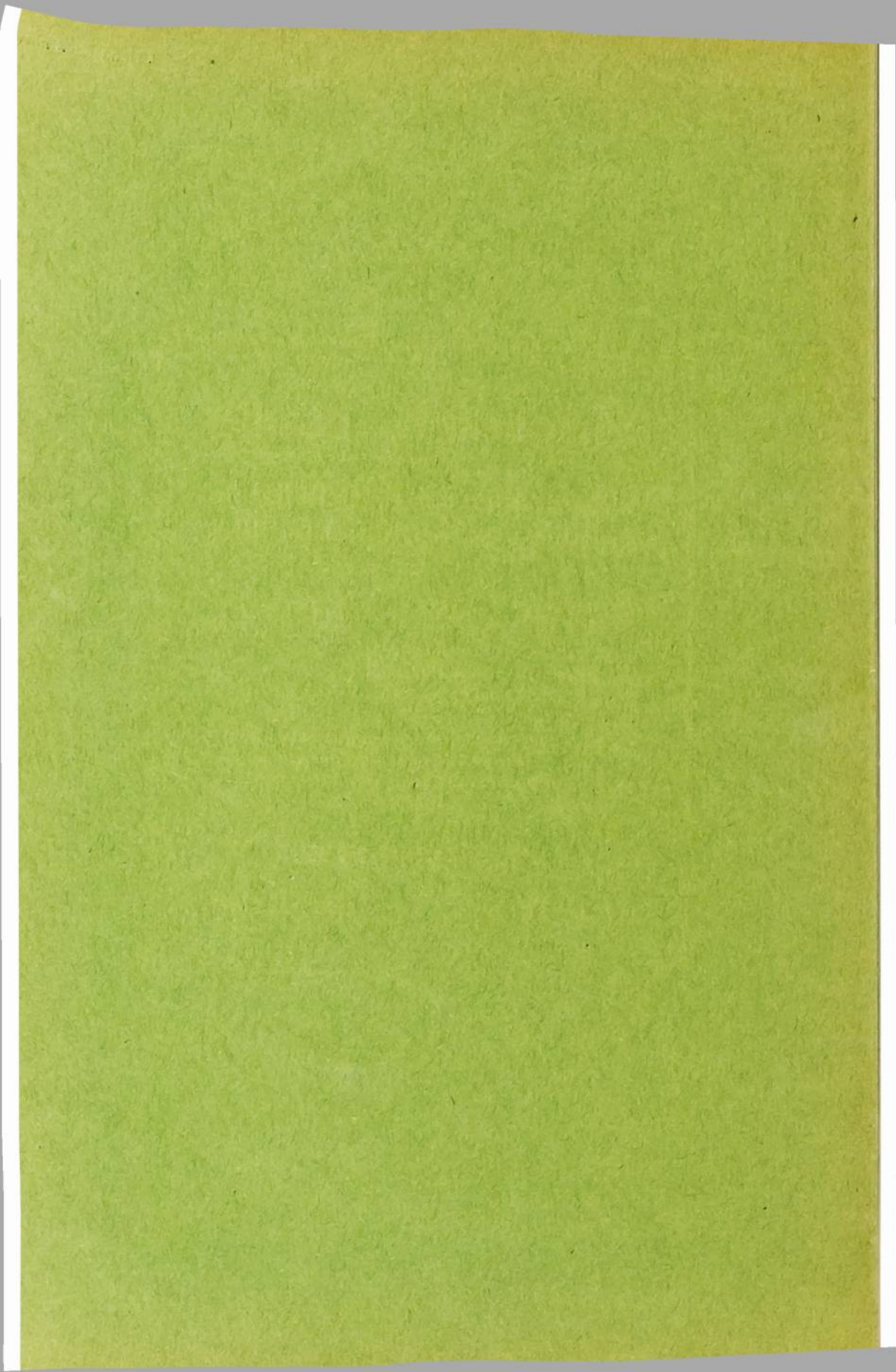
Joh. Joergensen: Moderni dobri Samaritanin

M. Baers: Pitanje rada žena

10. siječnja 1937..

God. IV.

Br. 2. i 3.

Fran Terseglav:

Produhovljenje

Svijet nije tako mračan kako izgleda i, kao svako doba, i naše ima to svijetlije točke, što dublje su sjenke njegova haosa. Ono novo što dozrijeva u njegovu krilu, tiho i polagano raste, ne oholi se rekordima, ne pravi si reklamu, ne nagoviješta nečuvene stvari. Ono što se javlja velikom bukom, hvalisavošću i programima koji će da preokrenu svijetom, bilo na području politike, bilo na znanstvenom polju ili u carstvu lijepe riječi, osuđeno je na propast. I među nama se sve što je dobro i budi nade razvija skromno, šutom i bez vraćanja pozornosti na se.

Ne zaslužuju li, na primjer, sred onoga mnoštva utrkiivača, sportista iz mode i naduvenih plitkih ljudi, koji ne znaju ni za kakav idealni cilj, a u koje moramo u prvom redu ubrojiti čete naših sitih velegradana, koji ljeti i zimi svojim lažnim, svim užicima iskvarene kulture združenim „zanosom za prirodu“ okužuju naša ljetovališta i zimovališta, — svako priznanje oni mladi ljudi, koji su se posvetili našim gorama i ljepotama naše domovine uopće iz prave ljubavi prema nepatvorenoj prirodi, jer žele biti bliže tvorcu svih stvari i gledati njegove tvorevine sred tišine priprostog života, u kojoj sam čovjek postaje čist, plemenit i uistinu velik. Takav zdravi sport nese samo da je neophodno potreban danas, kad mladi čovjek mora da u strašnom vrtlogu velikoga grada puni svoju glavu poput stroja svim mogućim potrebnim i nepotrebnim stvarima, sred većinom nehigijenskih, bijednih i po živce štetnih prilika, — mladenački zanos za našim gorama, za morem i rijekama, i šumom, ima ujedno veliko etičko značenje, jer traži hrabrost, prisutnost duha, požrtvovno drugarstvo, nesebičnost, vjernost, veselje prema radu, te priprosto gledanje na stvari i otvorenost, koja svuda pazi na jezgru te se ne pušta varati od ljupine gole formalnosti i lažljivog izgleda. Mladi čovjek na taj način doista, to jest u svojoj nutrini i svome praktičnom držanju, postaje sve sličniji i sličniji Bogu, jača svoje prirodno bogatstvo i svoje prirodne snage, koje su osnova milosti, i postaje pravim vjerni i čovjekom a da ga nitko na to ne sili, pravim članom svog naroda i države, jer je uzgojen u visokoj ocjeni vlastite lične slobode, a podjednako u gvozdenoj autodisciplini i drugarskoj slozi. Takav mladi čovjek vjerno ljubi i stvarno se žrtvuje bez da pada u površnu sentimentalnost, sve stvarno posmatra, a ujedno je veliki idealista, koji svoje ideale mirnom ustrajnošću i pomnijim izborom pravih sredstava te brižnim shvaćanjem faktičnih prilika ostvaruje.

Mnogi tome pretpostavljaju, kako u vjerskom, tako u političkom životu, velike manifestacije, impozantne nastupe i gromke izjave, kojima se pridobiva masa a protivnici frapiraju. To je, obzirom

na karakter svoje vrsti poprečnog čovjeka i mase, koje nije u stanju da orijentira prema velikim stvarima samo nevidljivo djelovanje duha, već im treba i impuls sile, sugestije i organiziranog nastupa, sigurno potrebno, ali ne smije biti i jedino, ili smatrano najvrednijim. Ne dao Bog da tko tu vanjsku stranu naše javne djelatnosti čak stavlja nad unutrašnji, nevidljivi i tihi rad oko duše pojedinca i čitave narodne skupnosti! I rad u tišini ima svoju vrijednost, u mnogočemu znatno veću od javne, glasne i ostentativne djelatnosti. U povijesti Bog uvijek tako određuje da nakon doba u kojima su posvuda vidne radine ruke Martâ, koje organiziraju, razređuju, pozivlju i tjeraju, te vode, nastupaju Marije, koje opet slušaju glas svoje nutrine, razmišljaju i razmatraju o učinjenom, te nanovo snuju sve ljepše i potpunije nego što je bilo, vremenu prikladnije, dublje i istinitije, manje sugestijom na nestalne mase, a više uplivom na pojedinu osobu.

I danas je došlo to doba. Imamo ljude koji se ponovno posvećuju obitelji, pronalaze njenu unutrašnju ljepotu i njeno ogromno značenje za spasenje, rade oko ublaženja društvene bijede putem milostive ljubavi, oko korjenitog poboljšanja društvenih prilika putem pravednosti, mudrosti te dubokih društvenih reforma. Posvuda rade na polju stvarne kršćanske djelatnosti, oko vlastitog usavršavanja: i pomoći bližnjega, i žene i djevojke, ne više tako naivne i lutkaste, te napravljene kao nekad, ali zato otvorenije i muževnije, te sposobnije za svaku vrst ljudske djelatnosti u društvu. Liturgički pokret, pučko pjevanje u crkvi, gajenje prave i iskrene pobožnosti, duhovne vježbe, radni tjedni, jedinstvo intelektualne omladine s radničkom i seljačkom, velike karitativne akcije, obnovljeno zanimanje za filozofiju, uz vježbanje u ručnom radu i proučavanje gospodarskih i socijalnih pitanja, rast novog tipa izobraženog čovjeka, koji ne sačinjava naduvenu kastu takozvanih prvaka, već se smatra slugom svoga puka, kojemu je to više dužan, što je više stekao znanja i kulture, — sve su to pojave, koje nas nužno dovode do spoznaje da naše doba treba pozitivno ocijeniti, a ne samo jadikovati za starijim vremenima, koje je Bog sam pokopao da na njihovim iskustvima izgradimo nova, onako kako i Bog uvijek iznova gradi.

Ne smije se, dakle, našem vijeku poricati idealizam. Osrednji ljudi, ograničene glave koje podliježu svakom uplivu kao i stvorenja koja trču za korišću, sačinjavaju, dakako, i danas kao i u svim vremenima većinu, a moralnih pokvarenjaka po svoj prilici danas nema više nego u prošlosti. Dakako, imamo i velikih zabluda, ali koji je vijek bio bez njih? Zar su orijentalni gnosticizam, manihejstvo koje je rušilo sve moralne pojmove i socijalne vrednote, racionalizam slobodnih mislilaca, manje pogibeljni nego današnje zablude? Na nama je da svladamo te krive teorije i težnje time što ćemo ono što je u njima dobro, po riječima Apostola naroda, zahvatiti i napraviti ih sposobnijima za život, da bi očitovale svoju težnju k Bogu svojim djelotvornim stvaranjem u živoj skupnosti naroda. Slabo i krivo će se onda raspršiti poput magle kad sunce ugrije. Današnje svjetovno-nazorno i socijalno bezvjerstvo prikazuje nam se u tako opasnom liku zato što je naše kršćanstvo kao životvorna snaga u nama samima jako zamrlo. Bog je, nema sumnje, našem vremenu utisnuo pečat

najkompliciranije zbrke, u kojoj se kršćanstvu neprijateljske sile javljaju naročitom snagom, zato da nas potakne na ožvljenje našeg kršćanskog uvjerenja u djelima kršćanske univerzalnosti, pravog humaniteta, socijalnih reformama i pozitivne akcije u životu, gdje se sve bori i strada te gradi novo, u čemu i jest zapravo život. Čovjek naših dana doista više ni u što ne vjeruje što mu se stvarno ne očituje svojim dobrim i plodnim stvaranjem u realnom životu, — pa to moramo uzimati uobzir želimo li promijeniti svijet u smislu naše misli, koja jedina od sviju tiče vječnost, ali mora imati svoje korijene i u ovoj zemlji.

Božo Dulibić:

Vlastita vladavina

O slobodi i selfgovernmentu

Ničemu na svijetu, osim možda ljubavi, nije ispjevano više pjesama, koliko slobodi. Ništa na svijetu nije bilo tako gaženo, kao sloboda. Ta čarobna riječ, kojoj su posvetili sve svoje napore mali zanatski šegra očekujući „oslobodenje”, preko kojeg će postati svoj gospodar, i pjesnik sapetih krila; mislilac, koji teži za oslobodenjem duha, i politik, koji hladno stvara zakone; radnička klasa, koja vapi za pravdom, i narod naš, koji je u Gupcu, gorskom hajduku te nacionalnom revolucionarcu Kvaterniku našao svoje junake, a iz slobodne gore zelene teško iščekivao priželjkovanu slobodu raje, — postala je dijelom duše pojedinca i naroda, znamenjem čovječstva i napretka, faktorom koji vlada ljudskim udesom. Tako je prirasla čovjekovu srcu, da joj on nije uspio dati točnu definiciju, već, ko nekom božanstvu, izraditi u svojoj mašti samo lik. Lik koji predstavlja osobu velike snage, vječno mladu a opet vječno muževnu, ponositu, da, gordu, ali i prijaznu, bez ijedne crte koja bi pokazivala ljutinu, žalost i brigu, jednostavnu i priprostu u svom odijelu i svojem držanju. Lik žene, jer je žena roditeljka i hraniteljka, prva i najveća zaštitnica slabih, jer ona svoju nejačad uči prvim koracima i muškim je opasuje pasom. Dakle: oličenje nečega što osvaja čitavim svojim bićem, svojom čistoćom, snagom i vedrinom; svojom toplinom, pravednošću i nježnom svojom pažnjom.

Mi danas znademo: sloboda nije ni riječ ni lik, — sloboda je režim, ona znači atmosferu u kojoj se živi i stvara, duha onoga što živi i stvara, i opet ono za što se živi i stvara, vanjski pečat našega ličnog i narodnog života, i zdravlje njegove sadržine, ali — opet, draga nam je misao priprostog čovjeka, njegovo gledanje slobode, njegovo shvaćanje najvećih društvenih pojava, drage su nam njegove nade, boli i stradanja, vezana za slobodu. Jer (budimo iskreni!): mrtvo slovo paragrafa, pogodaba, konstitucionalnih diploma, koje je moralo da širom otvori vrata slobodi, da joj osigura život i sigurnost, preteško se ogriješilo zločinom protiv duha slobode. Priprosti narod neposrednije i iskrenije, življe i osjećajnije prima i doživljava slobodu, nego znanstveni ispitivač nauke o društvu i dr-

žavi. On je unosi u sav svoj život, proživljava s njom dane svojih najvećih radosti i boli. Jedino on, samo njegovo individualno i kolektivno mišljenje i osjećanje, mogu u punom režimu slobode dati izraza težnji za izgradnjom svih ustanova koje će duh slobode unijeti svuda gdje se krećemo.

A to unošenje duha slobode, ta izgradnja režima slobode putem ustanova koje stvara pisano slovo slobode, zakoni društva i države, znači u prvom redu poštivanje, prvi uslov pravde prema svakom sučovjeku, svakom sunarodu.

Smatramo potrebnim naročito danas, u danima općeg uniformiranja, općeg potlačivanja svih tolikim borbama izvojevanih ljudskih i narodnih slobodina, ponovno podići zastavu slobode i pribiti potrebu temeljne preorijentacije pogleda na najvažnija pitanja ljudske kulture, ljudskog shvaćanja kulturne, gospodarske i političke zajednice čovječanstva, kao i temeljnog preustrojstva svih društvenih ustanova na bazi slobode. Pobjeda načela slobode — pobjeda je pravde; poraz slobode — pobjeda je egoističkih snaga pojedinca, staleža, naroda i rase.

I.

Režim slobode ne može se zamisliti bez dosljedno do kraja u život provedenih načela slobode. Sloboda ne znači anarhiju; ona nije režim koji ne pozna granica ili dužnosti, jer takva lažna sloboda egoističkog izživljavanja, egoističkog iskorišćavanja svega na svijetu na očitu štetu drugoga, bila bi negacija same slobode, budući bi uskraćivala jednome sva ona prava, sve one slobodine, koje diče režim slobode, po kojima se on takvim smije nazvati. Socijalni život, život čovjeka uz čovjeka, naroda uz narod, nameće čitav niz dužnosti, preko kojih se ne može preći. Neograničena sloboda dozvoljava iskorišćavanje slaboga po jačem, postavlja načelo sile i snage, zavodi režim koji je negacija pravde. Liberalizam, koji je oznaka takvog režima, nema stoga nikakvo obilježje jedne socijalne pozitivne snage.

Ali, dok s jedne strane načelo slobode ne može niti smije značiti dozvolu kulturnog i gospodarskog, narodnog i državnog izživljavanja bez granica, svako ograničavanje slobode pojedinca i socijalnih skupina da u svome, u životu koji oni organiziraju ili mogu organizirati neodvisno od drugih pojedinaca ili socijalnih skupina, na osnovu prirodnoga zakona, bez ikakve štete po sličan život tih pojedinaca ili socijalnih skupina, uređuju po svojoj slobodnoj volji svoj život i budu gospodari svoje sudbine, predstavlja atentat najteže vrsti protiv same biti slobode. Jer, samo šteta koju bi jedan pojedinac ili socijalna skupina morali da trpe uslijed slobodnog izživljavanja drugog pojedinca ili socijalne skupine, i to šteta od koje bi ovi ili imali koristi ili bi uslijed te prvima bio ugrožen opstanak, odnosno život učinjen teškim i nesnosnim, opravdavaju ograničavanje slobode drugog, koje onda ustvari i ne predstavlja ništa drugo nego zakonitu obranu od tuđeg zloupotrebljavanja slobode. Načelo „... et neminem laedere“ (u slobodnom prijevodu rečeno: „Ne dirati niti štetiti tuđe!“) predstavlja jedino socijalnim suživotom diktirano ograničenje slobode. Ali, to ograničenje ne znači da jedan

pojedinaac ili socijalna skupina imaju pravo tražiti od drugog pojedinca ili skupine da mu budu i od koristi protiv svoje volje, ili čak da njihovoj koristi žrtvuju svoj život i imetak, slobodu odlučivanja u svojim poslovima, slobodu orijentiranja svog života i gospodarenja svojom sudbinom. Pogotovu, pak, pojedinac ili socijalna skupina nemaju prava tražiti od drugog pojedinca ili socijalne skupine da u stvarima kod kojih nema ni govora o kakvoj koristi učestvuju u zajedničkoj akciji. Nikakvi sentimentalni razlozi, nikakva isticanja bilo kakve tobožnje velike i svete svrhe, ne mogu biti jači i svetiji od slobode pojedinca i socijalne skupine, od njihovog prava na cjelokupni njihov život.

To načelo slobode, taj režim slobode, koji garantira svakome pojedincu i socijalnoj skupini autonomiju, vlastito vladanje, slobodno vladanje u svojem, najveći je kamen smutnje i danas kao i u povijesti.

Navešćemo par primjera:

Wilhelm Tell, mali čovjek iz Urija, legendarni je junak slobodne Švajcarske, onih prvih četiriju kantona, u kojima se seljački narod koncem Srednjeg vijeka digao protiv habzburžaninovog carskog predstojnika Hermanna Gesslerera i njegova šešira. Par kramara i odvjetnika povelu je koncem XVIII. vijeka čitav narod britanske kolonije u sjevernoj Americi u borbu za oslobođenje, i organiziralo prvu i najveću demokraciju svijeta, sjeverno-američku Uniju.

Rekoše Tellu i Georgesu Washingtonu: „Vi ste separatisti! Vi ste protiv narodne cjelokupnosti! Nemate prava da slabite cjelovito tijelo naroda! Vaš separatizam znači slaboću njemačkoga i engleskog naroda!”

Pred dvadesetak godina Austrija, „država jedanaest naroda”, doživje da devet njenih naroda na usta svojih predstavnika Masaryka, Hlinke, Trumbića, Kreka, Pribičevića, Tertila, Petruszewycza, Manuia i Battistija izjavi da neće više živjeti u habzburžaninovoj Monarhiji.

Rekoše austrijskim Slavenima i Romanima: „Vi ste separatisti! Vi ste protiv državne cjelokupnosti! Nemate prava da slabite divnu kulturnu i gospodarsku harmoniju moćne srednjoevropske zajednice! Vaš separatizam znači slaboću Srednje Evrope, slaboću samih vas i vaših sutrašnjih malih i nemoćnih državica!”

I Wilhelm Tell i Washington, i devet slavenskih i romanskih naroda Austrije prezrenjem su prešli preko takvih predbacivanja. Sve da feudalna Austrija i Britanija i nijesu izrabljivale i ugnjetavale američke doseljenike, švajcarske seljake i austrijske nenjemačke narode, tko bi smio da osporava pravo ovima da svojom slobodnom odlukom formiraju svoje države? Da postanu gospodari svog života i svoje sudbine? Možda u ime narodnosnog načela, — kazaće netko. Ali, zar može biti načela veće vrijednosti negoli je načelo slobode, načelo slobodnog odlučivanja o svojim stvarima? Zar narodnosno načelo nije vezano uz makar i sentimentalno načelo narodnosne veličine, koju, pak, ne može dati nego samo visoki stepen narodne kulture, kulturnog i gospodarskog blagostanja? Zar su doista sjevernoamerička Unija i Savez švajcarskih kantona tvorevine, koje predstavljaju slaboću i sramotu engleskoga i njemačkog naroda? Zar se

zbilja može nazvati sprdnjom od države republika sv. Vlaha, naš Dubrovnik, ili možda Belgija, najnaprednija evropska država, državnoj zajednici koje privoliše Valloni i Flamanci radije nego svojim nacionalnim državama Francuskoj i Holandiji? Ili su možda pogriješili slavenski narodi srednje Evrope što su zamijenili Austriju, gospodarski konsolidiranu državu, svojim državama, privoljeli novim tvorevinama sa stotinama briga, nego državi uzornoga birokratskog aparata? Ili možda prusizirana Hohenzollernova Velika Njemačka, krivac jednoga svjetskoga klanja, čini veću čast velikome njemačkom narodu, nego njemački narod Švajcarske i njemu srodne narodnosne skupine u Belgiji i Holandiji? Samo pokoji nacionalistički zagriženjak, koji ne može shvatiti pravi smisao i svrhu državne organizacije, niti znade što zapravo čini jedan narod velikim, moći će da se klanja veličini Vilhelmove ujedinjene Njemačke, ali svatko prav i zdrav kazaće, i bezobzira na načelo slobode i samoodređenja, koje se u svima svojim konzekvencijama mora poštivati, da iznad golog načela narodnosti postoje načela poštenja, časti, kulturnoga i gospodarskog napretka, načela mira i pravde, kojima pripada apsolutno prvenstvo i koja jedina stvaraju i narodnosnu veličinu. I najveća socijalna skupnost, organizirana kao država, može kraj svih svojih dimenzija, kraj svega kolorita svojih trobojka i blistavosti svojih uniforma, biti, — kako ono reče jednom hrvatski zastupnik dr Vinković za Austriju, — infamija od države.

II.

Dok gore navedeni primjeri pokazuju načelno otklanjajući stav prema načelima slobode, centralističke tendencije u državama, koje samo tom načelu imaju da zahvale svoj postanak i opstanak, pružaju primjer paradoksalnosti u shvaćanju slobode.

Država nije najniži oblik socijalne zajednice. I ona nije nego skup socijalnih jedinka i skupina, zvale se one predjeli, pokrajine, općine, staleži ili obitelji. Načelo slobodnoga vladanja u svojem i na svojem ne prestaje na granicama države. I najtvrdokorniji centralisti moraju priznati da postoji čitav ogroman niz područja i pitanja, koja državu direktno ne interesiraju. Skrajni centralizam učinio bi državu velikom kasarnom ili, — jer država ne može da ni kraj najsavšenijega birokratskog aparata počne voditi računa n. pr. o odijevanju svojih državljana, — štalom. Stoga je centralizam bio prisiljen da se „decentralizira“, najprije da pojedinim svojim „produženim rukama“ pokloni dijelak povjerenja i vlasti, a zatim i da se odrekne čitavih organizatornih područja i prepusti raznim (n. pr. lokalnim i profesionalnim) organima i ustanovama odlučivanje, makar i u dosta skućenom djelokrugu. Time je centralizam, premda nigdje nije zatajio svoju ćud, čas davajući a čas oduzimajući davano, morao priznati da je kao sistem potpuno nemoću. Da, pak, neće da likvidira, uzrokom je tvrdoglavost i egoizam centralističkih upravljača.

Centralizam ne nazrijevamo samo u sistemu državne političke organizacije. Ponegdje, n. pr. u Sovjetskoj Rusiji, nailazimo na nj i u gospodarstvu. Nije rijedak ni kulturni centralizam. Svima je svrha šabloniziranje, uniformiranje, stvaranje jednog oblika i sadržine za

sve pojave kulturnoga, gospodarskog i političkog izžvljanja. Načelo „cuius regio, illius religio“ imalo je da u jednoj državi stvori samo jednu vjeru. Boljševizam i fašizam danas stvaraju jedinu (kod nas bi se neispravno reklo: „jedinstvenu“) političku religiju. Na taj način centralizam ispada kao sistem koji teži za općim ujednačavanjem. To je lice. Naličje, pak, je: osiguranje pune vlasti vlastodržalačkoj centrali.

Taj centralizam najveća je negacija slobode u jednoj državi. On je naoko pravedan: svima priznaje jednaka prava, jednako taksira vrijednost građana države, te stereotipno dosadno opetuje fraze o jednakopravnosti. Formalno, on je glede toga u pravu. Opće pravo glas: isti državni zakoni, jednaki uslovi za sve i svakoga. Glasuje li većina za Marka — njemu vlast; glasuje li za Janka — vlast Janku. Kud ćete veće pravednosti, kud li veće sreće!

A ipak, to nije nego jedna crta toga naoko pravednoga sistema. Sve ostale pokazuju njegove potpuno negativne strane. Sistem apsolutne većine u centralistički uređenoj državi potpuno je nepravedan. Načelo vladanja po volji većine u centralistički uređenom organizmu dovodi do vladanja na čitavim područjima protiv volje jedinih interesenata. U centralističkom režimu moguće je vladanje protiv volje čitavoga jednoga kraja, jedne profesije, moguće je nametanje najsudbonosnijih rješenja i odluka protiv volje onih, kojih se jedinih te tiče. Zašto? Jer sabiranje sve vlasti, obaranje svih granica koje zdravi razum postavlja, pužanje u područja, koja nesamo interesiraju samo njihove pripadnike, nego koja po načelu slobode, slobodnog odlučivanja u svojem pripadaju samo i isključivo njima, predstavlja smrt toga načela. Što može da interesira n. pr. u Njemačkoj, u kojoj katolici sačinjavaju tek trećinu pučanstva, ikoga osim ovih kako će biti uređeni odnosi između centralne crkvene organizacije i njih? Koga može više interesirati tko će biti učitelj njihovoj djeci u školi u slovenskom dijelu Koruške, nego stanovnike odnosnih slovenskih općina? Koga može interesirati pitanje elektrifikacije, kanalizacije i vodovoda jedne općine ili jednoga grada, ako ne jedino ili bar u prvom redu i odlučno, tu općinu i taj grad? Nema li pravo netko, koji daje svoj novac za jednu konkretnu svrhu, i da potpuno slobodno odlučuje o načinu njegove upotrebe? Nema li se poštivati puna sloboda odluke jednoga kraja, jedne profesije, jedne vjere, kad tom odlukom nije dirnut ili povrijeđen ničiji tuđi interes?

Na stotine bi primjera mogli navesti u obranu teze da se režim pune slobode pojedinca i socijalnih skupina može osigurati samo punim priznanjem prava na vlastito odlučivanje glede svojih poslova, oživotvorenjem načela vlastite vlade, autonomijom ili, kako se kod nas pogrješno govori mjesto samovlade, samoupravom (engleski se kaže: selfgovernment, a ne selfadministration). Državnopravni oblik igra kod toga ulogu sporednog karaktera, ali je važan zbog osiguranja čvrstoće režima slobode, režima samovlade. Glede njega postoji hiljadu varijanata. Državnopravnih je oblika hiljadu, ali je sloboda samo jedna, kao što i režim slobode može biti samo jedan. Samovlada može biti samo jedna, ni šira ni uža, ni najšira. Ili postoji, ili je nema.

Božo Dulibić:

Novi ustav SSSR

U dvadesetu godinu svoga burnog života Sovjetska Rusija stupa donoseći po četvrti put temeljni državni zakon — ustav. Ustavi, ili bolje rečeno: odredbe temeljnih državnih zakona, donošanih 1918., 1923. i 1925., nijesu imale dug vijek, doživjevši tolike izmjene, dopune i brisanje, da se pravom može govoriti nesamo o nestalnosti ustavnoga zakonodavstva, nego i o nestalnosti postavljenih političkih načela, a pogotovu o nestalnosti pojedinih konstitucionalnih ustanova.

Novi ustav Saveza sovjetskih socijalističkih republika (SSSR) rađao se skoro dvije godine dana. U veljači 1935. zaključio je Glavni Odbor Komunističke stranke u Rusiji da treba provesti reformu ustava SSSR, te je povjerio Molotovu izradu općih crta namjeravane reforme. VII. Kongres Sovjeta, koji se sastao koncem 1935., prihvatio je u cjelini prijedlog Molotova da se ustav revidira u pravcu demokratizacije izbornog prava uvedenjem jednakoga, općeg, direktnog i tajnog prava glasa, kao i određivanja novoga socijalnog i gospodarskog temelja ustava SSSR, da bi se taj „usklađio sadašnjim odnosima snaga klasa SSSR”, te predložio Glavnome Izvršnom Odboru da izabere naročiti Ustavni Odbor koji će izraditi tekst ustavne reforme, time da prvi izbori organa sovjetske vlasti budu provedeni po novome izbornom redu. Ustavni je Odbor, pod pretsjedanjem Staljina, u proljeću 1936. završio svoj rad i predložio Pretsjedništvu Glavnog Izvršnog Odbora nacrt novog ustava. 11. lipnja 1936. usvojilo je Pretsjedništvo predloženi nacrt u cjelini, te zaključilo da za 25. studenoga 1936. sazove Kongres Sovjeta i predloži ga ovome na prihvata.

25. studenoga sastao se VIII. Kongres Sovjeta. Nakon dosta kratkog raspravljanja i nevelikog broja prijedloga o izmjeni i dopuni pojedinih članova predloženoga nacrta ustava, prekinuto je zasjedanje Kongresa da bi izabrani Ustavni Odbor izradio konačnu redakciju ustava. U subotu 5. prosinca sastao se ponovno plenum Kongresa, pod pretsjedanjem člana Politbiroa Andrejeva. U svojstvu izvjestioca održao je Staljin kratak govor, izjavljujući da je odbor prihvatio 43 predložene izmjene i dopune k 32 članovima prijedloga ustava, većinom nebitnog sadržaja. Samo 7 je izmjena i dopuna većeg značenja. Nakon Staljinova govora prešlo se na glasovanje. Svi članovi, njih 146, novog ustava primljeni su jednoglasno. Ipak je zapaženo da je prihvata pojedinih članova popraćen od strane delegata pljeskom, dočim je kod izglasivanja drugih vladala grobna tišina. 5. prosinca je u čast novom ustavu proglašen zatim narodnim blagdanom, pa je zasjedanje VIII. Kongresa Sovjeta zaključeno.

I.

I letimičan pogled na novi ustav SSSR dovoljan je da se opazi velika briga i pažnja, koju su boljševički ustavotvorci posvetili ustavnim odredbama koje govore o organizaciji državne vlasti i onome što mi nazivamo političkim uređenjem države. Od 146 članova ustava, koji su podijeljeni u XIII. poglavlja, niti sedmi dio nije po-

svećen socijalnom ustrojstvu države, te pravima i dužnošću državljana. Politički dio ustava, naprotiv, do detalja je izraden.

Koji je uzrok toga? Nema sumnje, glavni je uzrok sumarne obrade socijalno-gospodarskog temelja i ustrojstva države u novom ustavu, a opširno razrađenih odredaba ustava koje govore o političkoj organizaciji Sovjetske Rusije, u za boljševički pokret bolnoj činjenici da je komunistički eksperimenat na socijalno-gospodarskom polju trebalo ako ne napustiti, a ono bar suspendirati. Tu ćemo činjenicu detaljnije razmotriti kod analize socijalno-gospodarskih odredaba novog ustava, ali je već sada moramo pribiti. Naime: dok se s jedne strane može govoriti o velikom uzmaku boljševičke fronte na socijalno-gospodarskom polju, koji se ogleda najbolje i najjače u koncesijama privatnoj svojini, pa čak i dopuštanju njenog sticanja iz naslovâ koji su sasvim daleko od dosad jedinoga dopuštenog naslova iz rada, o političkom se uzmaku ne može govoriti. Boljševizam i dalje ostaje jedina dozvoljena politička snaga Sovjetske Rusije, on i u novom ustavu postavlja svoju političku stranku i čitavi svoj pokret, sve svoje kulturne, gospodarske i političke organizacije jedini nosiocem i predstavnikom sve vlasti i svega života u državi, te si osigurava i nadalje puni monopol na vlast. Stoga i nije čudno da su ustavne odredbe, koje moraju osigurati taj monopol, tako brojne i tako opširno i nedvoumno izradene.

Da je tome tako, pokazuju baš odredbe o političkim pravima državljana, u prvom redu odredbe o izbornom pravu. Projektanti ustavne reforme stalno su potcrtavali uvođenje općeg, direktnog, jednakog i tajnog prava glasa kao dokaz demokratizacije instrumenata prava naroda na vodstvo države. XI. poglavlje novog ustava doista uvodi opće, direktno, jednako i tajno pravo glasa; nema više toliko omrznute povlaštenosti grada nad selom, po kojoj je 125.000 seljaka biralo jednog delegata za Kongres Sovjeta isto kao 25.000 gradana; nema više brojnih isključenja od prava glasovanja, jer novi ustav ne daje pravo glasa samo budacima i licima, koja su od Sudova osuđena na kaznu koja povlači gubitak izbornog prava, a priznaje ga svakom državljaninu koji je navršio 18 godina, pa i ženama i vojnicima; čl. 142. ustava predviđa i opoziv izabranog delegata, ako to odluči većina izbornika. Dotle bi se još moglo i govoriti o demokratskim načelima. Ali, da bi se razočarali oni koji misle da bi u državna zakonodavna i upravna tijela mogao ući po slobodnoj volji izbornika netko nepoćudan boljševičkim vlastodršcima, čl. 141. ustava daje pravo predlaganja kandidata samo organizacijama Komunističke stranke, sindikalnim, omladinskim i zadružnim organizacijama, te prosvjetnim društvima. Doslovno isto kao u fašističkoj Italiji. Jer i Sovjetska Rusija po novom ustavu priznaje pravo na akciju samo jednoj političkoj misli, samo jednoj političkoj stranci, samo u jednom pravcu orijentiranim kulturnim, zadružno-gospodarskim, sportskim, sindikalnim i znanstvenim organizacijama. Čl. 126., naime, u cjelini glasi: „U suglasnosti s interesima radnog naroda i u svrhu razvika inicijativnosti narodnih masa u organizacionom pogledu i njihove političke djelatnosti, ujamčuje se državljanima SSSR pravo udruživanja u socijalne organizacije: profesionalne sindikate, zadružne zajednice, omladinske organizacije, sportske i obram-

bene organizacije, prosvjetna, tehnička i znanstvena društva, dok se najaktivniji i najsvjesniji državljani radničke klase i ostalih dijelova radnog naroda udružuju u Komunističku stranku SSSR, predstražu radnog naroda u njegovoj borbi oko konsolidacije i razvitka socijalističkog režima, i vodeću jezgru svih, bilo socijalnih, bilo državnih, organizacija radnog naroda." Kod takvog monopola potpuno otpada svaka mogućnost bilo kakve političke i socijalne akcije mimo a kamoli još protiv volje vlastodržalačke skupine, a iluzornima postaju bučne odredbe čl. 125. o slobodi štampe, zbora, dogovora i manifestacije, jer se, sve da i nijesu već u samome tom članu ustava ograničene „interesima radnog naroda i svrhom učvršćenja socijalističkog režima“, dadu izigrati običnom administrativnom odlukom, n. pr. „zbog opasnosti po javni mir i red“. Sloboda ne prestaje biti slobodom samo onda kad joj fale svi bitni elementi, nego i onda kad se nejednako dijeli.

Načelo političke slobode u pogledu državne organizacije nužno vodi do načela slobode vlastite odluke i načela organiziranja vlastite vlade sa atributima punog suvereniteta. Centralizam je neprijatelj načela vlastite vlade, a time i neprijatelj slobode. Centralizam, pak, odlika je novoga državnog uređenja Sovjetske Rusije.

Prema čl. 13., SSSR je savez država (konfederacija) „ustanovljen slobodno privoljenim ujedinjenjem jednakopravnih sovjetskih socijalističkih republika“. To su: Rusija (RSFSR), Ukrajina, Bijela Rusija, Azerbejdžan, Georgija, Armenija, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadžikistan, Kazakstan i Kirgizija, svega njih 11. U okviru tih konfederiranih država postoje svuda, osim u Armeniji, Bijeloj Rusiji, Turkmenistanu i Kirgiziji, posebne jedinice, bilo sa državno-pravnim karakterom, bilo sa karakterom viših upravnih jedinica. To su: autonomne republike, autonomne oblasti, oblasti i područja. Uža Rusija (RSFSR) ih n. pr. ima 47, od toga 17 autonomnih republika (među njima su one Nijemaca na Volgi, Tatarska, Krim, Karjalija). Autonomne republike i autonomne oblasti šalju kao posebne državno-pravne jedinice, poput 11 država-članica SSSR, svoje delegate u Sovjet Narodnosti, koji je drugi dom parlamenta Sovjetske Rusije, a autonomne republike k tome imaju vlastiti ustav. Oblasti i područja te okruzi, kofari, gradovi i seoske naseobine (sela, seoski odlomci, stanice i t. d.) organizirani su kao upravne jedinice.

Dok s jedne strane tako jako izvanjski federativno naglašeno političko ustrojstvo Sovjetske Rusije, a naročito one odredbe novog ustava prema kojima se jedanaestim državama-članicama priznaje državni suverenitet (čl. 15.), pravo na posebni ustav (čl. 16.), pa čak pravo da istupe iz državne zajednice (čl. 17.), na prvi pogled ostavlja utisak jednoga saveza država po britanskom uzorku, čitava čitulja poslova, koje je središnja državna uprava zadržala za se, uprav na drastičan način uvjerava o protivnom.

Prema čl. 14. središnjoj državnoj organizaciji, kao jedinoj nadležnoj, pripadaju ovi poslovi: 1. zastupanje države prema vani; 2. zaključivanje u pitanjima rata i mira; 3. primanje novih republika u SSSR; 4. kontrola izvršavanja odredaba državnog ustava i određivanje mjera za osiguranje vršenja ovoga; 5. potvrda izmjena granica između pojedinih republika; 6. organizacija državne obrane i svih

vojničkih snaga države; 7. vanjska trgovina na osnovu državnog monopola; 8. donošenje nacrtu gospodarstva države; 9. odobravanje budžeta središnje državne organizacije te dažbina i prihoda koji se imaju unijeti u budžete države, republika i lokalnih tijela; 10. vodstvo banaka, industrijskih i poljoprivrednih ustanova i preduzeća, kao i trgovačkih preduzeća, koja interesiraju čitavu državu; 11. vodstvo saobraćaja i uprava poštanskih i električnih saobraćajnih sredstava; 12. uprava monetarnog i kreditnog sistema; 13. osiguranje dobara od strane države; 14. zaključivanje zajmova i davanje pristanka za nje; 15. određivanje osnovnih načela iskorišćavanja zemlje, podzemlja, šuma i voda; 16. određivanje osnovnih načela glede javne nastave, kao i zaštite javnog zdravlja; 17. organizacija jedinitog sistema statistike narodnoga gospodarstva; 18. određivanje načela radnog zakonodavstva; 19. zakonodavstvo pravosudne organizacije i postupka; kazneni i građanski zakoni; 20. zakoni o saveznoj domovnoj pripadnosti, o pravima stranaca; 21. proglašivanje saveznih amnestija.

Tolika centralizacija predstavlja pravu negaciju nesamo suvereniteta država-članica, nego i svake njihove najobičnije autonomije. Sva sloboda, sva tobož suverena prava države-članice, reducirana su na jednu bijednu administrativnu funkciju. To očito pokazuje čl. 60. novog ustava, u kojem stoji da parlament konfederirane republike, njen Vrhovni Sovjet, koji jedini po ustavu vrši u njoj zakonodavnu vlast, smije samo: 1. da donosi svoj posebni ustav (ali u njemu — ne smije biti ništa što ne bi bilo u skladu sa odredbama državnog ustava); 2. da potvrđuje ustave autonomnih republika i određuje njihove granice; 3. da utvrđuje plan narodnoga gospodarstva i budžet države-članice; 4. da vrši pravo amnestije i pomilovanja državljana koje su osudili Sudovi države-članice. To je previše malen djelokrug za jednu makar i u granicama jednoga državnog saveza suverenu državu. Na takav „suverenitet“ ne bi pristao nijedan švajcarski kanton, a da i ne govorimo o državama sjeverno-američke Unije ili o britanskim dominionima. Država kojoj je čl. 14. ustava uskratio čak i pravo da imade svoju banku, da donosi odredbe glede prava stranaca, da uređuje svoje pravosudne odnose, ne može se nazvati suverenom državom. Takvo državno uređenje predstavlja u najbolju ruku jednu vrst dekoncentracije uprave, produženu ruku države, a ne samostalno državno tijelo sa svojom velikom zakonodavnom i izvršnom vlašću.

Od političkog upliva nije ostalo zaštićeno ni izricanje sudske pravde. Potrebne garancije za to nijesu unesene u novi ustav. Dapače, pojedine pravosudne ustanove, koje inače demokratski izgledaju, u boljševičkom totalitarnom režimu kao da naročito služe osiguranju upliva režima na sudovanje.

IX. poglavlje ustava, posvećeno pravosuđu, predviđa ove Sudove: Vrhovni Sud SSSR, koji vrši nadzor nad svim sudskim organima čitave države, Vrhovna Sudišta konfederiranih republika, Sudove autonomnih republika, autonomnih oblasti, oblasti i područja, Pučke Sudove pojedinih kotara, te Specijalne Sudove SSSR, koje naročitom odlukom ustanovljuje Vrhovni Sovjet SSSR.

Ustavnim odredbama inače nije regulirano što sve spada u nadležnost sudstva, niti je, pak, ustanovljena nadležnost pojedinih pra-

vosudnih ustanova, Sudova, prema hijerarhijskim stepenima. To će sigurno biti uređeno specijalnim zakonima, ali sam ustav u kojem nije točno normirano da li Sudovi sude samo u sporovima pojedinih državljana ili i u sporovima državljana i javnopravnih tijela (n. pr. države), kao što nije normirano ni da li u nadležnost Sudova spadaju samo sporovi civilno-pravne naravi i sudenje u kaznenim poslovima, ili i sporovi upravno-političke naravi, bitno je zbog toga krnj.

Ustav predviđa učešće prisjednika iz puka kod sudovanja u svima stepenima „osim u slučajevima naročito predviđenim u zakonu“. Prema tome, činilo bi se da u SSSR postoji i ustanova profesionalnih sudaca-činovnika. Međutim, čl. 105.—110. ustava ustanovljuju da se sva sudska vijeća i suci-pojedinci biraju od pojedinih najviših organa države, republika, oblasti ili (Pučki Sudovi) direktno od državljana na određeno vrijeme. Tako Vrhovni Sud i Specijalne Sudove SSSR bira Vrhovni Sovjet SSSR na pet godina, Vrhovne Sudove konfederiranih republika i autonomnih republika biraju Vrhovi i Sovjeti ovih isto tako na pet godina, Sudove autonomnih oblasti, oblasti i područja biraju na pet godina Sovjeti delegata radnog naroda, a Pučke Sudove biraju na temelju općeg, direktnog, jednakog i tajnog prava glasa državljeni pojedinih kotara na tri godine. Da je kod takvog stanja stvari i odredba čl. 112., prema kojoj su „suci neodvisni te se moraju pokoravati samo zakonu“, vrlo male vrijednosti, više je nego očito, jer je izricanje pravde u odsutnosti svake stalnosti, stručne kvalifikacije, a kraj odvisnosti od vječno nestalnih i prevrtljivih političkih tijela, vrlo problematično.

Nadzor nad strogim vršenjem zakona koliko države i državnih organa, toliko državljana, pripada Državnom Odvjetniku (Prokuratoru) SSSR, imenovanom od Vrhovnog Sovjeta SSSR za dobu od sedam godina. Prokurator SSSR postavlja Prokureture republika, autonomnih republika, oblasti, autonomnih oblasti i područja, a ovi Prokureture za pojedine kotare, koje Prokurator SSSR ima da potvrdi. Služba, — umalo te ne rekosmo mandat! — ovih traje pet godina.

Boljševičko pravosuđe je, čini se, najbolje karakterizirao Bruce Hopper riječima: „U ovakvom sustavu pravosuđa, i mjesni Sudovi, i viši Sudovi, i Vrhovni Sud, svi su puki organi izvršne državne vlasti.“ („Kud ide Rusija?“, str. 82).

Boljševički režim, koji je svoje protidemokratske totalitarne tendencije pokušao da u prvim trima članovima ustava maskira lijepim obilježjem Rusije, „socijalističke države radnika i seljaka“, kojima da pripada sva vlast u državi, nije stoga uspio ni da svojom podjelom državne vlasti na zakonodavnu i izvršnu uvjeri nikoga da Sovjetska Rusija doživljava preporod svojih političkih ustanova, iskreno vraćanje načelu vlade naroda od načela vlade jedne stranke.

Treba ipak priznati da je, kraj svega održanja totalitarnoga komunističkoga političkog kurza, dosta uspješno izvedeno tehničko preustrojstvo državnoga političkog aparata.

Mjesto sručenja sviju vlasti, zakonodavne i izvršne, kod Kongresa Sovjeta i njegovoga Centralnog Izvršnog Odbora, koji je, stvarno, kao ekspoziatura Političkog Ureda („Politbiroa“) Komunističke stranke, zapravo sam vladao, jer je Kongres Sovjeta rijetko kada sazivan, provedeno je formalno razgraničenje vlasti i nadležnosti.

Najviši je organ SSSR danas njegov Vrhovni Sovjet. Njemu isključivo pripada sva zakonodavna vlast Saveza, kao i upravna i izvršna ukoliko prema ustavu ne pripada organima koji zavise od Vrhovnog Sovjeta: njegovome Pretsjedništvu, Sovjetu pučkih komesara Saveza i Pučkim komesarijatima Saveza.

Vrhovni Sovjet ima dva doma: Sovjet Saveza i Sovjet Narodnosti. U prvi šalju svoje poslanike direktno državljani (jedan poslanik dolazi na 300.000 stanovnika), a drugi čine delegati Vrhovnih Sovjeta pojedinih konfederiranih i autonomnih republika te radničkih Sovjeta autonomnih oblasti. Svaka konfederirana republika šalje 10 delegata, svaka autonomna republika 5, a svaka autonomna oblast 2 delegata, tako da Sovjet Narodnosti danas broji 233 člana.

Oba doma Vrhovnog Sovjeta birana su na četiri godine te imaju jednaka prava. Sastaju se istovremeno redovito dva puta godišnje. Pravo zakonodavne inicijative pripada objema domovima. Smatra se da je jedan zakon prihvaćen ako ga oba doma običnom većinom glasova prihvate. Sukobe između obaju domova rješava jedna paritetna pomirbena komisija, sastavljena od članova obaju domova. U slučaju da nije ni na koji način moguće postignuti sporazum, ili da jedan od dvaju domova nije zadovoljan odlukom pomirbenog odbora, stvar se ponovno iznosi pred oba doma. Ako i ovog puta ne dođe do suglasne odluke, Pretsjedništvo raspušta oba doma i raspisuje nove izbore, koji se obavljaju u roku od dva mjeseca.

Svaki dom izabire svoje Pretsjedništvo koje upravlja radom doma. Oba doma, međutim, u zajedničkoj sjednici izabiru Pretsjedništvo Vrhovnog Sovjeta Saveza, koje se sastoji od pretsjednika, potpretsjednika, tajnika i 31 člana. To je Pretsjedništvo odgovorno Vrhovnom Sovjetu Saveza, a vrši najvišu upravnu i nadzornu vlast u državi.

Uz taj centralni parlament postoje lokalni parlamenti konfederiranih republika i autonomnih republika, njihovi Vrhovni Sovjeti, koji imaju samo jedan dom. Njihova je zakonodavna vlast, kako je već rečeno, jako ograničena.

Najvišu izvršnu vlast SSSR vrši Sovjet pučkih komesara SSSR, koji je odgovorar Vrhovnom Sovjetu države a sastoji se od pretsjednika, neodređenog broja potpretsjednika, petorice pretsjednika državnih komisija i odbora (n. pr. za umjetnost, visoko školstvo i dr.) i 17 pučkih komesara, šefova ressortnih komesarijata, od kojih 8 vrši direktno preko svojih organa svu vlast u državi (to su komesarijati obrane, vanjskih poslova, vanjske trgovine, saobraćaja, pošta i električnih postrojenja, prometa vodama, teške industrije te ratne industrije), a ostalih 9 preko pučkih komesara pojedinih konfederiranih republika.

Konfederirane i autonomne republike isto tako imaju svoju lokalnu vladu, svoj Sovjet pučkih komesara, dio kojih je u isto vrijeme i organ pučkog komesarijata čitave države.

Lokalni organi vlasti, sa isključivo administrativnom funkcijom, jesu Sovjeti delegata radnog naroda pojedinih manjih administrativnih jedinica, koji vrše u oblastima, okruzima, kotarima, gradovima i dr. preko svojih organa isključivo upravne poslove, te predstavljaju

neku vrstu naše fuzionirane općine i kotara. Dakako, i kod njih, kao i kod sudstva, kraj odvisnosti od viših upravnih vlasti s jedne strane, a izbornih tijela državljana, specijalno pak političke stranke, koja ih predlaže, s druge strane, garancija za jedan uspješan, slobodan i nepomućen rad je minimalna.

II

Osnovna građanska prava stisnuta su u novom ustavu SSSR u par članaka, formalna stilizacija kojih je vrlo slična onoj odredaba te vrsti u građanskim ustavima zapadne Evrope. Dokaz više da ima de stvari preko kojih se ne može preći, ali koje opet ne mogu postati monopolom bilo kojeg političkog i socijalnog vjerovanja. Ipak treba opaziti da su odredbe glede osnovnih građanskih sloboda u samom ustavu previše škrte, previše apstraktne. One o ličnoj slobodi stisnute su u same dvije crte, ona o inviolabilitetu stana čak u samo jednoj. Na taj se način ustavno načelo može lijepo po volji izigrati odredbama pojedinih zakona, kao što se mogu izigravati odredbe čl. 124. o slobodi vjeroispovijedanja, kao što i sve brojne paušalne odredbe sovjetskog ustava o socijalnoj zaštiti i pomoći, o prosvjeti naroda, koje inače naliče velikom programu kakav prečesto znaju demagoški iznositi pred svoje izbornike gotovo sve političke stranke, predstavljaju mrtvo slovo dok ih se i ne provede.

Nego, najveću pažnju u novom ustavu zaslužuju odredbe koje se odnose na socijalno-gospodarski temelj Sovjetske Rusije, na formalnu gospodarsku organizaciju njezinu, jer je socijalno-gospodarska preosnova Rusije u komunističkom smislu predstavljala glavni cilj svih napora boljševičke diktature.

Kolikogod se ne može govoriti o političkom uzmaku ruskog boljševizma, jer se on ni za jotu nije odrekao svog monopola na političko vodstvo Sovjetske Rusije, toliko se pravom može govoriti o temeljnoj, makar i nesvojevoljnoj izmjeni, pravoj reviziji čitave njegove socijalno-gospodarske politike. Od prvoga, radikalno komunističkog programa ostalo je tu dosta malo. Nakon bankrota ratnog, borbenog boljševizma, došlo je najprije do neiskrene Ljenjinove „nove ekonomske politike“, pa do neke vrsti državnog socijalizma (ili kapitalizma, — kako to već tko uzima!), da danas novi ustav, makar i u vidu jedne koncesije, nesamo priznade pravo na život malome seljačkom posjedu, nego i proglasi njegovu funkciju socijalno korisnom, i u očima Trockoga na taj način postane „malogradanskom krparijom“.

Masaryk sigurno nije bio prvi koji je, još 1925., preorekao slom konzekventne komunističke socijalno-gospodarske politike. „Ruski boljševizam“ — napisao je on u svojoj knjizi uspomena i razmatranja o Svjetskom ratu — „ni u kojem slučaju nije identičan sa komunizmom. To je, u najboljem slučaju, državni socijalizam i kapitalizam. Pravi, trajniji komunizam moguć je, prema dosadašnjim iskustvima, samo na moralnom i vjerskom temelju, moguć je samo među prijateljima. Ali — svi smo daleko od društva koje bi bilo organizirano prijateljski, na simpatiji. Komunistički pokušaji uspijevaju kod početaka revolucije, u vremenu trenutačnog oduševljenja, ali kasnije, kad o-

duševljenje ima da se pokaže u običnom životu, ti pokušaji propadaju i degeneriraju." („Svetova Revoluce", V., 55.) Tu istinu nije mogao oboriti ni Molotov, najbistrija i najpraktičnija glava u Komunističkoj stranci SSSR, u svojem govoru na VII. Sveruskom Kongresu Sovjeta koncem 1935., pravdajući potrebu donošenja novog ustava, kojim će se socijalna i gospodarska baza »uskладiti sadašnjim odnosima snaga klasa SSSR«. Prešućujući poraz, koji je boljševizam doživio kod provadanja nasilne, centralističke socijalno-gospodarske politike na selu, i pobjedu, koju je nad njom izvojevalo selo nametnuvši svoje ni najmanje komunističko rješenje pitanja organizacije poljoprivrede i pravno-imovinskih odnosa na selu u pravcu punog održanja makar i ograničenoga privatnog vlasništva malog seljačkog posjeda, te stvaranja autonomnih zadružnih gospodarskih udruženja, — Molotov je tu činjenicu pripisao u zaslugu — komunističkoj politici, kao da neželjeno predstavlja za jednu politiku uspjeh, a ne neuspjeh, a sve zaboravljajući da je baš u istome svom govoru naveo da je broj seljaka-glasača kod izbora za mjesne Sovjete 1924., dakle u vremenu rata između seljaštva i boljševičke vlade, iznosio tek 25%, dočim se 1934., kad je seljaštvo već uživalo svoj nametnuti novi socijalno-gospodarski režim na selu, taj broj popeo na 85%.

Komunističkoga gospodarskog sistema više nema. Boljševička gospodarska politika, nakon tolikog vrludanja, tolike tobož načelne ortodoksnosti, morala se vratiti natrag, jer je predaleko bila pošla. Ničega dosljednog niti komunističkoga planski izrađenog nije u njoj nikad ni bilo. To najrječitije pokazuju diametralno oprečne zakonske odredbe iz 1918. i 1936. Ova konstatacija nije nikakav prijekor. Samo filistri koracaju ravno u pravcu koji im pokazuje njihov — nos. Ali ta je konstatacija potrebna da se pribije neuspjeh jedne duго vodene politike i požale sve velike žrtve komunističkoga socijalno-gospodarskog eksperimenta; da se utvrdi neumolna istina da i u socijalno-gospodarskom životu postoji granica, koja se ni na niže, ali ni na više ne smije preći.

Takvim konstatacijama treba pristupiti analizi socijalno-gospodarskih odredaba novoga sovjetskog ustava.

Socijalno-gospodarskom ustrojstvu SSSR posvećeno je 9 članova ustava. Čl. 4. naglašuje da je „nakon likvidacije kapitalističkog sistema te ukinuća privatnog vlasništva oruđa i sredstava iskorišćavanja čovjeka po čovjeku" postavljen novi gospodarski temelj države, koji se sastoji „u socijalističkome gospodarskom sistemu i socijalističkom vlasništvu oruđa i sredstava proizvodnje". 130. čl. ustava toplo preporuča državljanima čuvanje toga ovim riječima: „Svaki je državljanin SSSR dužan da čuva i učvršćuje socijalno, socijalističko vlasništvo, koje je sveti, nepovredivi temelj sovjetske vladavine, izvor bogatstva i snage domovine, vrelo udobnog i prosvijećenog života svega radnog naroda. Lica koja rade protiv socijalnog, socijalističkog vlasništva, neprijatelji su naroda."

Karakteristično je to označivanje vlasništva istovremeno socijalnim i socijalističkim. Čl. 4. i 5. ustava govore isključivo o socijalističkome gospodarskom sistemu, o socijalističkoj formi vlasništva.

Socijalističkim se vlasništvom naziva u čl. 5. i vlasništvo Kolhoza, pa čak i vlasništvo zadružnih organizacija. No već u čl. 7. govori se o „socijalnom, socijalističkom vlasništvu” zajedničkih, skupnih preduzeća Kolhoza odnosno zadružnih ustanova, njihove stoke i poljoprivrednog oruda, njihovih zgrada i od njih proizvedenih dobara. Čemu taj umetak? Ima li on da znači pojačanje socijalističkog obilježja ili možda obratno: ne znači li on priznanje nekomunističkoj gospodarskoj ustanovi Kolhoza i zadruga, u protimbi sa komunističkim Sovhozima, pravoga karaktera socijalne ustanove? Sovhozi („Sovj. hozjajstva” = Sovjetska gospodarstva) predstavljaju velika poljoprivredna dobra, na kojima vlada puni, do krajnjih granica mogućnosti provedeni, dosljedni kolektivistički, komunistički gospodarski režim. Radnici se na njima nalaze u položaju običnih nadničara-neseljaka; zemlja je vlasništvo države i ova njom potpuno „gospodari”; radnici nemaju nikakvo pravo na zemlju ni njezin plod, već samo pravo na plaću. Kolhozi („Kol. hozjajstva”), veća poljoprivredna dobra, brisali su doduše posjedovne granice svojih kolhoznika, ali ovi nijesu radnici-nadničari, koje se može izbaciti iz Kolhoza i čijom zaradom, koja se sastoji od poljoprivrednih i stočarskih proizvoda, ploda njihova truda, može netko treći raspolagati. Njihovi „artelji”, manje poljoprivredne, seljačke zajednice, pak, prema svojim pravilnicima dozvoljavaju, — a to čl. 7. novog ustava priznaje kao pravo, — svakoj kolhoškoj obitelji da uživa kao svoje vlastito manji posjed oko kuće (podvornicu) i na njemu ispomoćnu zemlju, kuću za stanovanje, produktivnu stoku, perad i poljoprivredno oruđe. Boljševicima sigurno nije bilo ugodno priznati slom komunističke poljoprivredne politike, a naročito svoj neuspjeh kod organizacije Sovhoza, koji su uživali najveću pažnju i pomoć države. Sovhoze nijesu spasili ni traktori, ni najmodernije organizirani i najracionalniji sistem proizvodnje: u zadnje vrijeme samo kroz par dana država je bila prisiljena da preko 2 milijuna hektara sovhozne zemlje preda Kolhozima i njegovim ustanovama, a preko ovih znatan dio te zemlje siromašnim seljacima da je uživaju kao svoju. Likvidacija, makar i postepena, Sovhoza predstavlja likvidaciju komunističke organizacije agrarne privrede i komunističkog režima na selu. Nije bez važnosti spomenuti da je od strane „nevjernih” elemenata predložena VIII. Kongresu Sovjeta dopuna čl. 8. i 10. predloženog ustava. „Nevjerni” se nijesu zadovoljili tekstem čl. 8., u kojem stoji da je „zemljište koje zauzimaju Kolhozi ovima dano na uživanje na neograničeno vrijeme, to jest vječno”, već su predložili da se unese da je dano besplatno, to jest bez ikakva prava na naknadu. Isti su „nevjerni” predložili da se čl. 10., koji kaže da „zakon štiti osobno vlasništvo državljana, u koliko se radi o prihodima i uštedevinama, koje potječu od njihova rada, kuću u kojoj stanuju te ispomoćno domaće gospodarstvo, predmete domaće i dnevne uporabe, kao i predmete osobne upotrebe i udobnosti”, dopuni odredbom, kojom će glede toga biti priznato pravo oporučivanja i nasljeđivanja. Obje je dopune Kongres usvojio, i tako je, na užas ortodoksnih komunista, priznat sasvim građanski, pandektarni naslov sticanja imovine bez rada.

Vlasništvo države, „dobro čitavog naroda”, sačinjavaju, u čl. 6. taksativno nabrojani: zemlja, podzemlje, vode, šume, radionice,

tvornice, rudokopi, željeznice, pomorska, riječna i zračna saobraćajna sredstva, banke, poštanska i električna saobraćajna sredstva, velika poljoprivredna preduzeća, organizirana od države (Sovhozi, stanice strojeva i traktora i t. d.), gradilišta u gradovima i industrijska naselja.

Ta vrst socijalizacije ne predstavlja nikakav komunistički izum. Čak je i stara liberalna država bila primorana da čitave velike grane gospodarstva i prometa (n. pr. pošte i željeznice) oduzme rukama pojedinaca i prenese na državu, a da za brojne druge industrijske i trgovačke gospodarske grane uvede sistem koncesija.

III.

André Gide izdao je pred par tjedana knjigu „Retour de l'USSR”. Član odbora svjetskog Saveza revolucionarnih književnika, uvjereni komunist, potpisnik svih ljevičarskih deklaracija, opisao je u njoj svoje utiske, vraćajući se iz Sovjetske Rusije, čijim je počasnim gostom bio. Gide nije proučavao za dana svoga boravka u njoj njeno političko i gospodarsko ustrojstvo. Pokušao je da prodre u dušu sovjetskoga građanina i vratio se iz Sovjetske Rusije — razočaran. Teške su njegove riječi: „Sumnjam da je u ikojoj drugoj zemlji, ne izuzevši ni Hitlerovu Njemačku, duh neslobodniji, potlačeniji, uplašeniji i podjarmljeniji... U Sovjetskoj je Rusiji zauvijek i vječno dozvoljeno imati o bilo čemu samo jedno mišljenje. Ljudi, pak, imaju duh tako iznakažen, da im je sve to lako... Čovjeku se čini kad razgovara s jednim Rusom da razgovara sa svima. Nakažavanje duha počinje od nježnog djetinjstva... Nakon toliko mjeseci napora, nakon toliko godina, čovjek bi ipak imao pravo da pita: Hoće li na koncu konca ipak malo dignuti glave?... Ne možete ući u sobu gdje staruju ljudi, a da u njoj ne ugledate na zidu Staljinovu sliku, — sigurno na onome mjestu gdje je nekoć stajala kruna. Nazivalo se to čašćenjem, ljubavlju ili strahom. — što ja znam! — uvijek je i posvuda još samo on.”

Corke su te konstatacije. Težak je Gideov uzvik: „Nikada čela nijesu bila pognutija...” Teška su razočaranja koja su iz Sovjetske Rusije ponijeli komunist Panait Istrati, veliki književnik, Hrvat i komunistički vođa dr Ante Ciliga, sada emigrant u Pragu, pa i sam prognanik Lav Trockij. Strijeljanja boljševičkih prvih boraca Zinovjeva, Kamenjeva i dr. pokazala su kako „revolucija jede svoju djecu”.

„Moskovski hodočasnici” sigurno se nijesu razočarali Dnjeprostrojem, velikim gospodarskim ustanovama, modernim kulturnim i socijalnim organizacijama, impozantnim građevinama, moderno organiziranom vojnom snagom Sovjetske Rusije i njezinim paradama. Ali duboko je svakoga razočarala duhovna potlačenost, koja nije mogla dati pisca veličine jednoga Dostojevskog, Gogolja, Puškina i Toltoja, i samooga Gorkog, — novi oblik „samoderžavlja”, specifično ruskog apsolutizma, nekoć oličenoga u Petru Romanovu, a danas u oligarhiji jedne stranke, te čitavi onaj sistem, koji je, po riječima Bruce

Hoppera, onemogućio izrabljivanje čovjeka po čovjeku, ali zato izgradio sistem izrabljivanja čovjeka po državi...

Novi sovjetski ustavotvorci unijeli su u slovo temeljnoga državnog zakona mnoge odredbe, koje znače reviziju njihovih pogleda na ustrojstvo države. Prema toj pisanoj riječi treba danas zauzeti stav koji se zauzima prema jednoj riječi, prema jednom obećanju, za koje je Starčević rekao da je „riječ koja je drugom riječju isplaćena”. Politički sistem se nije promijenio. Demokratizacija ustanova dio sistem izrabljivanja čovjeka po državi...

Mirko Javornik:

Redukcija

Poglavlje iz romana „Crni brijeg“

Učini mu se da će zakasniti, jer je mislio da je strašno dugo bio kod Fanike. Zato je čitavim putem napola trčao, dok nije tik pod vrhom brijega, gdje je bio šaht, stigao zadnje radnike, koji inače nijesu previše brzo išli.

„Ne treba da trčeš, ta još ima vremena.”

„Do druge šihte”, doda netko.

U kancelariji je stajao kod prozora inženjer. Dok su prolazili, povukao se s prozora toliko da ga nijesu mogli jasno vidjeti. Neki su još izdaleka dizali šešire, a kasnije se kajali kad su vidjeli da se uklonio.

Podoše u svlačionicu, polako se presvukoše u svatovske haljine, poderane, prljave dronjke, koje su za šalu o zid isprašivali tako da se iz njih dizala crna prašina, te navukoše blatne čizme.

Svlačionicom bila je betonska, čadava, visoka soba, uza zid koje su stajala zabalavljena korita za umivanje. Začas bi ponetko za šalu otvarao tuševе, i prostorija bi se odmah napunila parom. Radnici su vješali skinutu odjeću o klince koji su visjeli na konopcima sa stropa, te ih polako dizali gore tako da su viseće prnje domalo prekrile strop.

U sobi za objave, koja je bila isto tako prljavo siva ko i svlačionica i ko sve rudničke građevine na šahtu, pao je uvenulim ružama ukrašen Hrist, pa ga je trebalo opet objesiti.

Predadoše knjižice na prozorčić, kod koga je carevao činovnik. Skoro tik nad glavom mu je u crvenoj čaši trepetala slaba žarulja ispod stare slike svete Barbare, koja je prekrivala svojim plaštem bljede rudare, koji su izlazili iz strašno uskih i niskih jama. Slika je, kao i sve ostalo, bila prekrivena prašinom pa se nije moglo vidjeti da li se svetica smiješi ili je žalosna, — sve crte na licu, koje bi mogle što pokazati, prekrivala je čadava nečist.

„Malo više svjetla bi pred nju mogli ipak staviti,” promrmlja netko.

„Za one na koje sada žmiri, taj je žižak potpuno dovoljan. Kad bude potrebno štiti direktore, već će joj užeći lampadarij,” reče drugi.

Martin je bio među onima koji su popravljali Hrista.

„Dobro je što je pao. Bar će prašina s njega,” reče.

Anžić je držao raspelo u rukama i vagao ga.

„Mora da je istrunuo. Kad bi nekom na glavu pao, rasuo bi se. Kad bi na te, Martine, pao, ne znam što bi bilo.”

Nasmijaše se, a Martin ozbiljno reče:

„Nijesam još takav da bi se Bog morao o mene razbijati.”

Ušutiše i polako objesiše raspelo natrag, popraviše papirnati vijenac i obrisaše Hristu lice. Kad su svršili, pogledali su da li je sve onake kako mora biti. Bilo što mu drago, — kad križa nad vratima ne bi bilo, svima bi se čudno činilo ulaziti u rov, — to su svi osjećali.

U taj tren stavi sluga na oglasnu dasku par novih papira, privisti ih i zaklopi nad njima mrežu.

Radnici ostave križ i svoje razgovore, i počnu se gurati oko daske.

Sluga pode naglo, prije negoli je tko dospio pročitati što ima novog.

„Što je! Što je!” letjela su pitanja naokolo od usta do usta.

„Što će biti. Redukcija ili, pak, blagdan. Kad su što drugo oglašivali. Ili mislite da će nam dati šećera,” mrmljao je stari Tonejc, koji je već bio blizu mirovini.

Ante se progura preda nje i poviče:

„Šutite, pročitacu.”

Polako ušutiše tako da je uspio okom preletjeti kratku vijest. Ljutost ga obuzme tako da mu je uzavrelo u glavi. A to je gore no vrag. To se ovog proljeća događa već po treći put. Došlo mu je da zgrabi dasku te ju sa svim napisanim tresne o zid. Zar nemaju drugog posla nego da ih neprestano bodu, grom i pakao.

„Hajd, hajd!” vikali su.

Progutao je grku slinu i drhtavim glasom polako čitao:

Oglas.

Zbog smanjenja posla od 1. svibnja smanjuju se čitavome radništvu akordi za 10⁰/. U istom razmjeru smanjuju se i nagrade pomoćnom osoblju te plaće profesionista. — Sretno! — Poslovoda.

U gužvi zašumi otegnuto, mračno mrmljanje, ko da se preko njih razlila gusta, žalosna mlaka. Pa zaredaše psovke. Psovka se svima ljutitim i žalosnim najprije nađe.

Neki su pstikali da se ipak umire, jer je još jedan oglas. Uzne-mirenost se skoro nije mogla više sleći. Mlađi su kušali miriti, ali je buka sve natkrilila, dok nije sam Ante jakim glasom počeo čitati dalje:

Oglas.

Kraj svega smanjenog poslovanja, u interesu je čitavog preduzeća, koliko uprave, toliko radništva, da se rad održi u istom opsegu kao dosad. To se, pak, ne može postići sadašnjim brojem zaposlenih snaga, te je stoga potrebno da se broj ovih smanji u srazmjeru sa smanjenjem čitavog poslovanja. Stoga je uprava bila prisiljena da provede par (minimalan broj!) redukcija. Kod redukcija smo, kao uvijek, vodili računa o obiteljskim prilikama, gospodarskom i socijalnom položaju i t. d. pojedinaca, tako da će ostati bez posla u prvom redu oni, za koje taj predstavlja samo nekakvu sporednu zaradu. Ovim obznanjujemo da su danom 15. svibnja reducirani s pravom na primanje jedne polumjesečne plaće slijedeći...

Tada je u čitavoj prostoriji zamro poluglasni razgovor. Svi udoše u se, kao da svaki želi izbjeći udarcu, koji će sad-na pasti na nje. Ipak je svatko napeto čekao, svakom se na licu čitala pritajena uznemirenost.

Iza toga slijedilo je petnaest imena. Svaki put kad je koje izgovoreno, onima kojih se nije ticalo vidno se uspraviše glave. — Na koncu je odzvonio opet prekrasni pozdrav „Sretno“, koji je Ante izgovorio ironički naglašeno tako da je lupilo sve. I onu petnaestoricu, kojima je oduzet rad, i onu pedesetoricu koliko ih je još ostalo. Netko im se s papira grohotom nasmijao, i grohotom ih udario po glavi i duši ko željeznim maljem.

Taj davolski pozdrav bio je svaki puta na svakom papiru, koji je od ottrag godina malokad javljao što dobra, a sjajio se široko ispod oglasâ na praznome mjestu, kao da je vrag utisnuo poda nje svoju režeću gubicu.

Trenutak je sve još bilo mirno. Onda ustaše glasovi, bučan se govor prelio prostorijom, iz njeg su počeli rasti hrapavi krici.

„Grom i pakao, sad neka me bar uzmu da nosim balegu direktorovih konja, ili ću im poslati mulad pred kuću, pa neka ih hrane,“ vikao je i psovao Rožanc, kome je falilo nešto oko godine dana do prava na čitavu mirovinu. Mladići, kojih je među prisutnima bilo najviše, skupljali su se u grupe i psovali.

„P... m..., kamo da podem. U Srbiju! Ta ni za put neću kroz to pola mjeseca dobiti.“

„To je za prvi svibnja. Na taj ga način nijesmo još ni jedne godine slavili. Tako dugo,“ netko je žalosno na sama sebe režao.

„Moći ćemo čitav dan ići u povorku. Ako ne prvog, a onda petnaestog.“

„Ili čitav tjedan!“

„Ili dok ti se bude sviđalo.“

„Pa ćemo ono golo odostrag slobodno moći pokazivati.“

„Samo ako će ga tko htjeti da gleda.“

Htjeli su ljutinu pokriti neslanom, jalovom šalom, ali nije išlo.

Netko je svjetiljkom udario o zid tako da je zaječilo, a plamen se u njoj preplašeno ugasio.

„Dodavola, sad još stojimo i razbijamo kao babe glave: biće

— neće biti. Što imaš razmišljati, ta gledaj papir. Što čekamo hoće li netko doći k nama i sve skupa opozvati. Ako nešto vrijedite, nitko od vas neće poći u rov. Hajdemo u kancelariju. Ako sve ne vrate natrag, nitko neka više ne pođe na rad."

Zadnje riječi već nije nitko čuo. Jer, kad su najbliži čuli prve riječi o kancelariji, odmah zatuliše: „Tako je!" i „U kancelariju!", kao da su samo iščekivali spasonosnu misao, koja odmah prođe svim hrapama i skupinama. Svi su je odmah prihvatili kao svoju, i vika uzraste poput žamorećeg slapa.

„U kancelariju! U kancelariju! U kancelariiiiiuuu!"

Svi su vikali i tresli svjetiljkama, prijeteci ih dizali, kao da si žele pripaliti lule, i lupali nogama. Svo mnoštvo odrpanih pojava, sa kojih su poput trulog lišća visjele prnje, obuzme nepoznata srdžba. Nitko nije točno znao što bi zapravo trebalo učiniti, — bilo je dosta da odnekuda padne riječ, da je se uhvate kao gladni, razdraženi psi štapa, koji im tko preko ograde pokaže. Bili su žalosni, čudno ih je bilo gledati: nekima su košulje padale iz hlača, klobuci im se klem-pavo naherili nad uši, iznad čela, iznad zatiljka, sami prljavo-sivi klobuci, na kojima se nikako nije moglo vidjeti da li su jednom bili možda crni, smeđi, zeleni, karirani, tvrđi, mekani. Dizali su se, vrtili i miješali kao prljavo, čadavo valovlje velikog dubrišta, iz kojeg su sijevale oči kao odsjev izgubljena sunca. Dušilo je, kao da nešto vrije, kao da navire voda, koja nema kamo.

Svi su vikali da se pođe, a nitko da bi se maknuo. Oči su im sjajile sred lica, koja su bila čudno neskladno čista sred blatnih prnja. Netko se pokuša popeti na ogradu, koja je u kutu ograđivala službeno mjesto. Mahao je rukama i na svaki način htjeo kazati nešto vrlo važna, ali nitko ga nije ni čuo, ni vidio. Oni najbliži, koji su ga vidjeli, skinuše ga opet dolje.

Neki, koji su stajali malo odostrag i mirno gledali svo to smiješno koprcanje, podoše prema izlazu.

U taj tren zatuli nad šahtom sirena. Tulila je dugo i prodorno poput jogunaste babe, tako da je nadjačala svu viku u svojoj dvorani. Još prije nego li je prestala, dodoše ljudi k sebi, umiriše se, počеше začudeno gledati što još tu čekaju, a onda se počеше rivati oko izlaza i ići prema dizalu.

Za pol minute prelazio je prag već zadnji red odrpanih ljudina, svjetiljke su im mirno kao obično gorile u desnicama. Išli su dugim, laganim koracima, nešto pogrbljeni, ko što je to bilo svakog Božjeg dana, poput procesije gladnih vjernih duša, a nad njima je treptljivo zmirila pod nogama obješenog Hrista žarulja, papirnato se cvijeće ljuljalo na peteljka od žice na vjetru, koji je kroz vrata šmuknuo u prašnu prostoriju...

Iz kancelarije znatiželjno gledahu činovnici, sluškinja je ponovno otvarala prozore, koje je morala kod prvog izljeva buke zatvoriti.

*

Ante se, prolazeći mimo, htio svratiti do strojarne k Žanu. Žan je baš govorio kroz cijev s nekim u rovu.

„No ti će baš nekome pomoći. Sebi i još kome drugom. Toliko se vikalo da sam mislio da će sve skupa vrag odnijeti. Sad se,

pak, rivaju oko dizala kao da idu na misu... Što?... Da... Što? ... Ne, ne, ništa nije. Nitko nije nigdje išao."

Zan se nasmijao.

Antu je tako ujelo za srce da se brzo okrenuo i pošao prema dizalu. Zamor signala, koji su zvali dizalo sad tu, sad tamo, udarao ga je po ušima i srcu poput podrugljiva smijeha.

Tako je. Nikad neće ništa postići. Zar su to uopće ljudi! Tko da ustraje, kad bi se reklo da nitko neće raditi dok ne vrate sve nafrag? Nitko. Organizacija? Neka ide dodavola. Bila organizacija kakva hoće, kad ljudi nijesu ni za što nego da nose budak na ramenu.

Uza sve to što je odavno glede svega skupa očajao, ta ga je stvar tako grizla, da bi tukao ljude. Kad mu se srd malo slegla, poče razmišljati što bi to vrijedilo. Što bi uopće bilo kako pomoglo. Ništa. Ti bi ljudi morali biti potpuno drukčiji. Potpuno drukčiji ljudi se, pak, u tom prokletom kutu svijeta uopće ne mogu roditi, i — amen.

Nije htio više misliti o takvim stvarima.

Pridružio se grupi koja je bila najbliža dizalu.

Svi su mirno stajali i ljuljali svjetiljke. Među njima su mu bila i braća.

Martin reče po svom običaju polako:

„Zar nijesmo rekli da ćemo poći u kancelariju?"

Nitko mu ne odgovori. Dva, tri zakašljaju, a svatko se zanese svojin mislima.

Prvi: Što bi rekla ona, kad bi se vratio kući i rekao da neće na rad. U konzumu je dug da je jao i pomažaj kako je dosadna.

Drugi je gledao samo petero djece, koja mu nabiru čelo. Prvo bi bilo dobro poslati u školu. Kapelan je obećao da će se nešto postarati. Svi ne mogu kod kuće jesti. Bilo bi čudno, kad bi se usred ših e pokazao kući. Treba biti pametan.

Treći je ionako ko uvijek znao da ništa neće pomoći. Bolje je da podeš raditi, jer se onda možeš barem slobodno napiti. Dok je, je. Što me stalo za druge. A koga je, pak, stalo za me kad nemam.

Četvrti nije htio da puno razmišlja, jer mu je neugodno bilo pomisliti da je Anka u drugom stanju i da će je svakako morati da vjcrča. Ili prije ili kasnije. Bog zna koliko će uopće još biti rada.

Peti je mislio na ženu i djecu.

Šesti je mislio na ženu i djecu.

Sedmi je mislio na ženu i djecu.

Osmi nije mislio ništa, već je psovao, jer mu je bilo teško.

Deveti je stiskao zube misleći na to koliko će „tetaka" trebati još napuniti da bi sestra mogla opet ostati kod kuće, a da ne mora pospremati kancelariju, gdje je gospodin Lisac ne pušta na miru, a kad se otima, obećavaju joj da će je otjerati iz službe.

Deseti je znao da mora raditi, jer mu lijevu nogu steže sve teži reumatizam, tako da je skoro bio u stanju da pogodi kad neće više moći trčati za »tetkom«.

Tako je svaki imao svoju tešku misao, koja nikome nije dala do riječi, premda je znao da bi zapravo morao drukčije raditi.

Dr Engelbert Besednjak :

Vjera i materinski jezik

Problem „vjera i materinski jezik” čini se na prvi pogled starim kao i sama vjera. Jer, sve su vjere prosvijećenoga čovječanstva počele tako da su njihovi ustanovljači novu nauku propovijedali a ljudi njihovim riječima vjerovali. Jezik, — kao bistven i nerazdjeljiv dio naučavanja, — od tako bistvenog je i odlučnog značenja za širenje vjere, da nam se čini nemogućim da bi religiozne zajednice mogle i dalje postojati bez sredstva govorene i pisane riječi. Ako je, dakle, jezik najvažnije sredstvo kojim se religije već hiljadama godina služe da bi djelovale na ljude, mogli bi pomisliti da je problem „vjera i jezik”, kao i sva pitanja koja tu spadaju, — kao i problem „vjera i materinski jezik”, — još odavna od predstavnika Crkva svestrano raspravljan. teoretski ispitan i u svima svojim potankostima iscrpljivo riješen.

Ipak tome nije tako. Nekakav odnos između vjere i materinskog jezika uvijek je postojao: vjerske su istine još u vrijeme apostoła objavljivane jezikom vjernika, ali to se ondašnjim ljudima činilo tako prirodnim i samo po sebi razumljivim, da kakvo drugo rješenje njihov način mišljenja nije uzimao uobzir. Radi toga čovječanstvo nije znalo za problem jezika. I u vjekovima koji su slijedili tužba glede zatiranja jezika, — bilo na polju vjere, bilo u sferi ostalega društvenog života, — nije bilo ili su bar bile vrlo rijetke, znak da ljudi nijesu ni osjećali jezično pitanje.

Istom kad je nastupilo doba moderne narodne misli, te su veliki i mali narodi postali svijesni svoje narodne biti i počeli od svojih od djedova ostavljenih običaja i jezika cijeniti jezik kao svoje najbistvenije i najveće dobro, i jezično je pitanje došlo u krug najvećih interesa i zadaća čovječanstva. Problem je jezika zadio današnju važnost i značenje istom onda, kad je borba između narodâ postala borbom između pojedinih jezika i što odlučnije su pojedini ugroženi narodi ustali protiv zatiranja svog jezika. Kad su strastvene jezične borbe konačno zahvatile i vjersko polje, te je narod htio da jezik drugog naroda izbac i iz crkve, pojavila se i za religiozne zajednice neizbježiva potreba da se ta pitanja stave na čistac.

Crkvene su vlasti najprije uvidjele potrebu da se glede jezičnog pitanja izdadu čisto praktične odluke. Kad državne vlasti ili predstavnici većinskog naroda traže da se jezik vladajućeg naroda mora upotrebljavati kod propovijedi, kod javnih molitava i vjeronauka, a vjernici se drugog jezika tome protive i ustraju i dalje kod služenja svojim materinskim jezikom, onda crkvena vlast mora da kaže svoju. Ona mora da se pita je li zahtjev vjernika da se u vjerskom životu upotrebljava materinski jezik bezuvjetno i pod svima uvjetima osnovano pravo ili ne.

Ondje gdje vjernici ne poznaju nego samo svoj vlastiti jezik, odluka crkvene vlasti ne može drukčije da glasi nego u korist materinskog jezika. Svako drugo rješenje bilo bi protivno razumu te bi predstavljalo zabranu vršenja vjerskih dužnosti.

Drukčiji je, pak, položaj ondje gdje djecu manjina, kao što se to događa u mnogim evropskim zemljama, prisilno uzgajaju u državnom jeziku, te vlade tvrde da i odrasli bar djelimice poznaju jezik većine.

Tako biva da često i crkveni predstavnici vladajućeg naroda postavljaju teoriju, koja je sama po sebi inače točna, da jezik, gledan sa vjerskog stanovišta, predstavlja samo sredstvo kojim se crkva služi da vjernike uči vjerskim istinama. Ako inorodci razumijevaju narodni jezik većine, — takav krivi zaključak izvode, — onda je i državni jezik prikladan da bi crkva mogla izvršiti svoju zadaću u pogledu vjerskog života, i zato vjernici nebi imali prirodno, apsolutno, bezuvjetno pravo na služenje materinskim jezikom u crkvi. Ako manjine uza sve to bezuvjetno i bez kompromisa traže isključivu upotrebu svog jezika, to se onda ne događa iz vjerskih, već iz narodnih i političkih razloga. A Hrist nije ustanovio Crkvu da brani politička prava naroda, već samo radi njihovih vjerskih interesa. Spas duša važniji je od pitanja jezika.

Takve za manjine fatalne teorije, kao što nam je poznato iz vlastitog iskustva, zastupaju u nekim evropskim zemljama, što nije samo dokazom da neki crkveni krugovi svijesno daju potporu odnarođivalačkoj politici gospodujućih naroda, već i dokazom kako fale pravi pojmovi o prirodnome jezičnom pravu vjernika često čak i odlučujućim predstavnicima Crkve, kad od strane crkvenog auktoriteta nema glede jezičnog problema uputstava i norma, koje bi uređivale sve potankosti praktičnog života i obvezivale svećenika i vjernika.

Biće dovoljno da spomenemo da o Duhovima 1917. g. objavljeni i za sve katoličke narode važeći crkveni zakonik ne sadrži skoro nikakve odredbe glede jezika, te da norme o postupanju s narodnim manjinama u području Crkve u njemu uopće nijesu određene. U tome inače tako jasnom zakoniku nalaze se samo opća načela o duhovnoj pastvi, koja logično razložena i upotrebljavana i zadovoljavaju potrebe manjina, ali ih, ipak, nacionalistički orijentirani crkveni krugovi mogu, kako vidjesmo, krivo tumačiti i u korist vjernika koji govore drugim jezikom.

Ipak, u novije doba dana su u korist manjina značajna auktoritativna objašnjenja, koja bi morala onemogućiti u katoličkoj Crkvi uredenje jezičnog pitanja na štetu manjina. Papa Pio XI. izjavio je u travnju 1928. biskupu dru Berningu iz Osnabrücka da su nauk vjere i duhovna pastva na materinskom jeziku uopće „prirodno i nadprirodno pravo“ vjernika. U službenom, obaveznom obliku dolazi do izražaja skoro ista misao u konkordatu koji je sklopljen 20. srpnja 1935. između Vatikana i njemačke države. U čl. 29 zaključnog protokola tog ugovora, koji je i inače vrlo važan za evropske nacionalne pokrete, naročito je naglašeno da je Sv. Stolica „pravo materinskog jezika u duhovnoj pastvi, kod vjeronauka te u katoličkom društvenom životu uvijek načelno branila“, i da se Sv. Stolica iz toga razloga obavezuje prema njemačkoj državi da će prigodom sklapanja drugih ugovora unašati u ove odredbe na korist i u zaštitu njemačkih narodnih manjina.

Za naše je pitanje vrlo važno da se kako u tome historički važnom ugovoru, tako i u izjavi Pape čisto općenito govori o pravu na materinski jezik i da se ta prava tu čisto bezuvjetno brane, to jest bezobzira na to da li vjernici razumiju i jezik državnog naroda ili ne. To jasno stanovište očigledno može da znači samo to, da najviše vodstvo Crkve načelno odbacuje sve jezične teorije, koje nisu, kako smo vidjeli, po svojoj biti ništa drugo nego crkvene odnarođivalačke teorije u službi većinskih naroda.

Ako je tome tako, onda sigurno nije neopravdano da narodne manjine, — što vrijedi za katolike, vrijedi prirodno i za pripadnike drugih vjeroispovijesti, — stave na vrhovno vodstvo svojih vjerskih zajednica ove zahtjeve:

1. Načela o vjerskom uzgoju vjernika na materinskom jeziku, koja su priznata pravima te su ih Crkve u svoj prošlosti izvršavale, moraju se dosljedno provoditi u svim državama i na korist sviju narodnih manjina bez iznimke.

2. Vjerske zajednice, koje po svojoj biti i svome značaju ne smiju služiti imperijalističkim ciljevima pojedinih naroda, već zajedničkim duhovnim i moralnim interesima svih ljudi, moraju nesamo otklanjati svako, bilo direktno ili indirektno, bilo aktivno ili pasivno, sudjelovanje kod odnarođivanja vjernika, — već pravednim i učinkovitim rješenjem manjinskog pitanja na svome vlastitome crkvenom području biti svojim dobrim primjerom vodima država.

3. Narodne manjine Evrope smiju se čak nadati da mogu od svojih vjerskih zajednica očekivati i nešto više. One očekuju, svaka od svoje Crkve, da će one kao predstavnice moralnog reda kako u individualnom, tako u skupnom životu čovječanstva, zauzeti prema pitanju odnarođivanja stanovište nesamo u užem krugu svoga upravnog područja, već uopće prema problemu odnarođivanja kao jednoj od najvećih i najsudbonosnijih zabluda našeg doba.

Svakako, nitko ne smije tražiti od svoje Crkve da se miješa u čisto političke borbe narodâ i država, i tako sama postane političkom strankom. Ali, vjernici ipak imaju neosporno pravo tražiti od svoje Crkve da, poput ostalih moralno relevantnih djela ljudi, podvrgne moralnom prosuđivanju i suvremene težnje za odnarođivanjem, pokazivali ove pojedinci ili zajednica. Ako nas je Crkva mogla isticanjem zapovijedi i zabrana, objavljivanjem opširnih okružnica i odluka, poučiti da je gospodarsko izrabljivanje bližnjega, a u prvom redu izrabljivanje djece, težak grijeh, onda sigurno nije neopravdano ako predlažemo Crkvi da donese odluku o pitanju da li se ne mora i potlačivati duhovnog dobra materinskog jezika, ubijanje narodne samobitnosti, koje počinje već na djeci, kao i suvremeno odnarođivanje uopće, moralno odbaciti i radi toga ne dozvoljavati.

Odluka koju mogu Crkve glede toga donijeti, po našem mišljenju ne može drukčije glasiti negoli u prilog manjina. Podjela čovječanstva na razne narode s raznim jezicima i kulturama, nije po nauci nikakav slučaj, to je prirodni od Boga željeni red ljudskog roda. Po toj nauci narodi nesamo imaju pravo, već i dužnost da primljena dobra svoje jezične i narodne samobitnosti čuvaju, da ju goje

i brane od eventualnih napadaja. Ako vladajući narodi i njihove vlade danas vode takvu jezičnu i školsku politiku, koja želi da konačno uništi narodnu samobitnost čitavih narodnih skupina, onda to po mišljenju Crkava ne predstavlja ništa drugo nego pokušaj da se sori od Boga stvoreno prirodno uređenje ljudske zajednice.

Kršćanstvo ne može niti smije biti bojažljivo, kad se radi o prirodnim ljudskim pravima. Ta, kršćanstvo je stupilo u povijest borbom za ličnu slobodu te se za slobodu savjesti borilo trista godina, uz puno žrtava, s rimskim imperijem. Crkva je uvijek branila prirodno pravo roditelja na uzgoj vlastite djece, ona je, polazeći od naziranja da čovjek mora radi svog opstanka imati neku količinu materijalnih dobara, priznala i branila prirodno pravo čovjeka na vlasništvo.

Narodne manjine, osvjetljujući svoju borbu za narodnost tim religioznim idejama, nužno moraju doći do ovih zaključaka: Prirodno je pravo ljudi što hoće da se kod svoga duhovnog razvoja služe materinskim jezikom kao prirodnim sredstvom, i država krši kršćansko načelo slobode savjesti, ako ih kod toga nasilno sprječava. Prisilni i protiv volje roditelja nametnuti uzgoj djece na jeziku većinskog naroda protivi se, pak, ne samo kršćanskome principu o prirodnim pravima roditelja, nego i četvrtoj zapovijedi: „Poštuj oca i mater...“, koja djeci nalaže da poštuju svoje roditelje i gaje sve ono dobro što su od njih primila.

Crkva već vjekovima uči: „Ne ukradi!“ i „Ne ubij!“, kod čega svaki prestupak ovih moralnih norma bezuvjetno osuđuju i kažnjavaju kako Crkva, tako i državna vlast. Da zaštite materijalna dobra i tijelo, gradili su tokom vjekova najoštromnije sisteme pravnog i moralnog znanja, razni oblici kršenja obaju zapovijedi, kao što su: krađa, prevara, grabež, ubojstvo, umorstvo, jasno su definirani i na njih udarena kazna. Pitamo se, stoga, je li moguće i pomisliti da država i Crkva štite materijalna dobra čovjeka, n. pr. njegovu stoku, njegovo polje, njegovu odjeću, zalaganjem svoga punog auktoriteta protiv kršenja, — a da kraj toga ostanu nekažnjeni prezir i uništenje duhovnog dobra materinskog jezika i narodne biti, koje ljudi danas skoro više cijene nego ona druga? Zbog krađe srebrnog sata, koji inače nema s mojom individualnošću ništa zajedničkog, državljanina čeka tamnica, a kršćanin mora da se kaje i ispovijeda, te prouzročenu štetu naknadi; zbog nasilnog zatiranja moга materinskog jezika, pak, zbog uništavanja moje kulture i narodne samobitnosti, koja je nerazdvojno vezana najintimnijom jezgrom moje duhovne individualnosti, da nema nikakvog ni svjetovnog, ni duhovnog suda, ni kazne, ni otštete? Moje noge, moja ramena, moje ruke nitko ne smije povrijediti, a da time ne počini prestup ili zločin, — a moju narodnu dušu i dušu moje djece zar da smije nekažnjeno mučiti i ubijati?

Faktično stanje u pravu i moralnoj nauci koja danas važi a koju sam izložio, dade se historički shvatiti, ali je neizbježno osuđeno na sve više, oštrije i očiglednije sudare sa savješću i pravnim osjećanjem čovječanstva. Doba nacionalne ideje, koje nikako još ne

stoji pred koncem, već se, kako nas iskustvo uči, nalazi tek pred punim razmahom, sili nove socijalne snage, nove duhovne vrednote i ocjenjivanje vrednota ka dozrijevanju te traži i vanjski izraz i nove norme.

Manjine po iskustvu znadu da će novo pravo, koje će se temeljiti na ideji narodnosti, morati da nikne iz životnih prilika, a teško da će se roditi u odnarođivalačkim većinskim narodima i njihovim državama. Jer, put mu zagrađuju mnogobrojni i previše veliki imperijalistički interesi, a s njima i prevladavajući mentalitet. Put mu tu mogu utrti samo velike religiozne zajednice, samo Crkve, koje stoje daleko od dnevne politike sile.

Prigovor da Crkva kao vjerska organizacija nije pozvana da se miješa u problem narodnosti, nije nakon onoga što smo naveli nikako održljiv. Kad se radilo o moralnim načelima Crkva je uvijek, i to naročito naglašeno, zastupala stanovište da se ta načela moraju kako u individualnom, tako u društvenom, kako u crkvenom, tako i u vancrkvenom životu poštivati. Kao što Crkva nije nikada zastupala naziranje da je n. pr. krada samo onda krada ako je izvršena na štetu Crkve, tako po mojemu mišljenju nije moguće da bi Crkva, — da spomenem samo jedan primjer, — vjeronauk na materinskom jeziku proglasila „prirodnim pravom vjernika“, a u isti mah kršenja toga prirodnog prava na materinski jezik kod čitave obuke omladine smatrala irelevantnima u moralnom pogledu.

Ne može biti nikakve sumnje o kompetenciji Crkva da zauzmu stanovište u pitanju prisilnog odnarođivanja i postave moralne norme, osim ako nećemo da osporimo svaku odvisnost između religije i morala uopće.

Ono što očekujemo od naših vjerskih zajednica neda se kraj sadašnjeg stanja u Evropi, — bez daljega to priznajemo — praktično bez poteškoća izvesti. Znamo da Crkve moraju računati i s voljom i silom odnarođivalačkih država i vlada, ali držimo da moraju bar u jednakoj mjeri računati i sa zahtjevima, potrebama i pravima naroda. Zapovijed koju je Hrist dao ne glasi: „Idite i učite sve države i vlade!“, već: „Idite i učite sve narode!“ Crkva koja je naučila da misli za vjekove, neka bude svijesna da sve vlade i politički režimi prolaze, a narodi ostaju. U toj historičkoj borbi, koju vode narodi za svoje narodno bistvo, Crkve moraju odlučiti da li će podupirati narode u njihovoj borbi za prirodna prava, za svoju slobodu i ljudsko dostojanstvo, ili će, pak, narodi sami izvoštiti boj bez Crkve i, čega se bojati, na štetu Crkve.

Ove misli, koje je naš odlični drug dr Besednjak, zadnji narodni zastupnik Hrvata i Slovenaca u rimskom parlamentu, izložio na Kongresu narodnih manjina u Bernu, dobile su na svojoj važnosti ponovno u zadnje vrijeme, naročito, pak, nakon odluke br. 969/1936. od 1. studenoga 1936. riječkog biskupa g. Antonija Santina, upravljene hrvatskom i slovenskom svećenstvu riječke biskupije.

Johannes Joergensen:

Moderni dobri Samarićanin

Dogodilo se to na putu koji iz Jerusalima vodi u Jerihon.

Čovjek koji je nagazio na razbojнике ležao je napušten očekujući milosrdnog Samarićanina.

Sve se dogodi ko što se moralo dogoditi. Bio je napadnut, potpuno opljačkan, isprebijan, ali ne i ubijen. Razbojници ga, pobjegnuvši, baciše u nekakve kaktuse, oštre bodljike kojih ga svega izgreboše. Sam, teškom se mukom svim izranjenim udima dovukao opet na put da bi ga Samarićanin mogao opaziti.

Sve se dogodi ko što se moralo dogoditi. Svećenik prođe, po svoj prilici razmišljajući o nedjeljnoj propovijedi, i ne svrati pozornost na siromaška kraj jaruge na putu. Prođe i levita korakom pobožna hodočasnika, umješno pjevajući psalam, kojim se morao pokazati slijedeći nedjelje.

Konačno, dođe i dobri Samarićanin. Čovjek što nabasa na razbojнике ču još u daljini sitan cilić praporaca na mazgi. Eto ga, bio je baš on, — pješačio je da ne premori životinju, — s jedne strane samara visjela je staklenica vina a s druge sudić s uljem. Sve baš ko što je moralo biti.

Dobri se Samarićanin sve više približavao, i dođe baš do mjesta gdje se nalazio čovjek koji dopade razbojnicima šaka. No, ili se zavezao u misli, ili je bio jako kratkovid, svakako — činilo se da se neće zaustaviti.

Onda čovjek što pade u ruke razbojnika povika:

— Oj, ti tamo, nijesi li ti dobri Samarićanin?

Mazga se na te prijeke riječi ustavi i načuli uši. I čovjek se ustavi.

— Da, da, povikne i povuče mazgu za ular.

— Pa kako to ne prilaziš da mi rane zaliješ vinom i uljem, i uprtiš me na svoju mazgu i odvedeš u gostionicu?

Dobri Samarićanin pusti živinu i približi se čovjeku koji bješe pao u pandže razbojnika.

— Dopusti mi, prije negoli ti odgovorim, da te upitam, reče.

— Slobodno!

— Kako to bi da te tako urediš?

Onaj nije očekivao da će morati objašnjavati. Ta zar nije on čovjek koji je nagazio na razbojнике?

— Razbojници! Razbojници!, prekine ga milosrdni Samarićanin. Danas ima mnogo vrsti razbojnika. Pa koja te voda na njih nanijela? Svaka ptica svome jatuu leti, kaže poslovice. Što si se pošao s njima pačati?

Prilično duga bijaše priča. Dobri Samarićanin razumjeđe da je čovjek što dopade viteških šaka mislio da će moći obratiti

razbojnice time što će se prema njima pokazati dobar, pomoći ih, dati im hranu i odjeću da ih učini poštenim ljudima...

Slušajući takvu priču, dobri Samarićanin nije mogao suspregnuti smijeh.

— Ti si zaista naivniji no što to policija može dozvoliti, kaza konačno. Takve se stvari, dobri moj čovječe, događaju u knjigama. Možda se takva šta dogodilo i u drevno doba, kad je Naš Gospodin išao po ovoj zemlji i činio ovakva djela. Ali danas nešto sličnoga pokušavati... dragi moj, znaj da s takvim ljudima ne želim imati posla. Ti si, dragi moj prijatelju, bijedni idealista, i nijesi još iskusio kako je uzaludno pokušavati psima ispravljati noge! A sad stoj tu kako si htio, kao vječni primjer svima koji bi htjeli zastupati tvoje ideje (— ako se uopće još tko tvog soja nađe!). Što se, pak, mene tiče, stoj gdje jesi!

Dobri Samarićanin uzjaši svoju mazgu, jer se put sada spuštao niz brežuljak, i brzo stigne do gostionice koja se nalazi na pola puta između Jerusalima i Jerihona. U hladovitoj blagovaonici sjedili su već za stolom svećenik i levita, i tužili se da ulje za začim nije dobro.

— Imam ja boljega, reče Samarićanin i stavi svoju staklenu na stol. Imam i sudić vina, onoga sa Hebrona, ako smijem poslužiti vaše gospodstvo?...

(Preveo Jerko Skračić)

M. Baers (Bruxelles):

Pitanje rada žena

Načelno stanovište kršćanskih sindikata

Pitanje rada žena, koje je i samo po sebi važno, postalo je u dobi današnje krize vanredno aktuelnim u čitavom svijetu.

Ograničenje tržišta rada učinilo je naročito oštrom konkurenciju radne snage muškarca i žene.

Oštrina „struggle of lifea“ goni ženu na svaki rad, pa i na onaj koji je sa fiziološkog i psihološkog stanovišta za nju nepodesan ili je do danas pridržan muškarcima.

Dnevno se skoro posvuda javljaju reakcije, mnogo puta bezrazložne, protiv ulaženja žena u nove profesije.

Ženske organizacije posvuda brane „pravo žene na rad“ i ustaju sa svoje strane protiv takvih reakcija. Na tu borbu nesumnjivo upliću filozofska shvaćanja voda tih organizacija.

SSSR nastoji da prikaže ženi i majci nametnutu dužnost učestvovanja kod proizvodnje gospodarskih dobara, kakva postoji u toj zemlji, pobjedom feminizma i jedinstvenim primjerom ženske emancipacije.

Ukratko: pitanje rada žena jako je aktuelno, koliko sa gospodarskog, toliko sa socijalnog i etičkog stanovišta.

Nužno je stoga da Međunarodni savez kršćanskih sindikata glede toga zauzme svoje stanovište i založi svoj upliv.

U slijedećim izlaganjima pokušaćemo postaviti načela kršćanske socijalne nauke glede tog pitanja.

Gospodarska djelatnost služi čovjeku kao sredstvo za osiguranje njegova zemaljskog blagostanja i postignuće njegova cilja.

Rad žene uz nagradu spada u područje gospodarske djelatnosti; on je gospodarsko djelo, koje se ne smije dijeliti od načela, koja ćemo izložiti.

Promotrimo, dakle, najprije u svijetlu zemaljske i vječne svrhe žene što je njena prava zadaća. Na taj ćemo način dobiti normu, koja će nam pomoći da odredimo svoje stanovište u pogledu rada žena.

Nek nam bude dozvoljeno da najprije u kratkim crtama prikazemo stanovište feminističkoga nekršćanskog pokreta. Time će se moći bolje shvatiti važnost koju ima za nas postavljanje kršćanskog socijalnog stanovišta.

Liberalni feminizam XIX. i XX. vijeka traži da se ženi priznade: slobodno raspolaganje svojom ličnošću, apsolutna jednakopravnost s muškarcem.

Socijalizam i komunizam pridružuju se u pogledu žene ovoj jednakopravnosti, te polazeći sa tog načela traže jednakost muškarca i žene u pogledu socijalnih dužnosti, a naročito u pogledu proizvodnje gospodarskih dobara.

Nekršćanski feminizam stoji, usto, pod velikim uplivom teorije, koja pripušta evoluciju moralne norme za ljudske čine i njenu odvisnost od uslova gospodarskog života.

Primjena ovih načela rada jednim feminističkim shvaćanjem, koje glede rada žena postavlja ove zahtjeve:

Žena potpuno slobodno raspolaže svojom ličnošću.

Ona smije sklapati brak, ali ga ujedno smije po svojoj volji raskinuti. Ona smije sklapati bračnu vezu bezobzira na stege određene zakonom. „Jedan i nerazrješiv” brak pripada dobi privatnog vlasništva, kad se žena udruživala s muškarcem da bi osigurala egzistenciju svoju i svoje djece. Sve te egzistencije tijesno su onda navezane na iskorišćavanje zemlje, a sama produktivnost ove odvisna je od broja osoba koje joj se mogu posvetiti.

Nestanak privatnog vlasništva, preobražaj poljoprivrednoga gospodarstva u industrijsko, preobražaj obiteljskog ili zadružnoga gospodarstva u narodno i međunarodno, ima za posljedicu preobražaj moralnih norma glede braka. „Slobodna zajednica” postaje običnim oblikom bračne veze.

Tome prirodno slijedi da:

1.) žena u pogledu održanja ljudskog roda mora uživati punu slobodu raspolaganja svojom ličnošću;

2.) pravna nejednakost između vanbračne djece i djece rođene u zakonitom braku mora biti ukinuta.

Žena mora napredovati do „razboritog materinstva“.

Žena mora, da bi u svakom času svog života mogla uživati ovo slobodno raspolaganje svojom ličnošću, biti „gospodarski neodvisna“; ona mora računati na zaradu koju joj pruža njen lični rad.

Taj rad moći će imati različite oblike; ipak, on će imati nada sve dvostruk izgled:

a) tako dugo dok ne bude spriječena, bilo drugim stanjem, bilo dojenjem djeteta, žena mora biti u stanju da si osigurava svoju egzistenciju plaćenim radom, i to sa što manje moguće zapreka. Sve zapreke, koje joj stoje na putu, moraju biti uklonjene. Zabranjivanje pojedinih poslova, ustanavljanje zaštitnih mjera, koje se ne daju primijeniti na čovjeka koji u istim prilikama radi, stavljaju ženu u položaj nejednakog takmičara. Njih treba osuditi, one moraju iščeznuti.

b) usto, društvu nijesu potrebna samo gospodarska bogatstva, njemu trebaju i državljani. Uzgajati djecu znači raditi u korist države. Materinstvo je, dakle, javna funkcija. Tako dugo dok žena materinstvom radi za državu, ova je dužna da ženi daje materinsku plaću. Ta materinska plaća pripada joj nesamo za prvih godina djetetovog života, nego tako dugo dok ima dijete na brizi. Ipak majkama ne može biti nametnuta dužnost da se lično brigaju za svoju djecu.

Ovo su one dvije mogućnosti, koje osiguravaju ono što se naziva „gospodarskom neodvisnošću žene“.

Koje stanovište, pak, s druge strane zastupamo mi?

Mi smatramo ženu osobom sa svojom vlastitom svrhom, koju ona ima pravo i dužnost da ostvari;

smatramo je i socijalnim bićem, koje čekaju teški zadaci u socijalnom životu;

smatramo da ona imade natprirodni cilj:

Njer zemaljski život teži vječnom pritežanju Boga i stoga mora odgovarati zakonima božanske etike.

Uza sve to priroda žene, u bistvu jednaka onoj muškarca i stoga jednako vrijedna, razlikuje se, koliko u prirodnom, toliko u natprirodnom redu, izvjesnim izgledima fiziološke i psihološke naravi.

Te razlike sadrže različitost sposobnosti i povjerene zadaće kod djela održanja ljudskog roda.

Sreća i čovjeka i žene, kao i sreća čovječanstva, traže od čovjeka i žene da vode brigu o zajedničkom dobru i iskažu najveću ljubav sposobnostima, kojima ih je Tvorac obdario.

Prava sreća čovječanstva naređuje tu suradnju nesamo kod održanja ljudskog roda, nego i kod skoro svih grana ljudske djelatnosti.

Ipak žena, obzirom na veze kojima je vezana za djecu, moraće nada sve da u kulu obitelji vrši zadaću najveće važnosti. Njezine tjelesne i psihološke sposobnosti namijenile su joj materinstvo. Moć

toga je tako jaka kod žene, da i izvan obitelji njena djelatnost uopće postaje plodonosnijom, kad se apelira na njeno materinsko svojstvo.

Čovjek i žena, koji su sklopili brak, moraju upraviti bračnu zajednicu k njenom bistvenom cilju. Ugovor sklopljen između njih u času vjenčanja daje mladencima nova prava, ali im nameće i nove dužnosti.

Baš u toj se točki najviše razilaze naši pogledi od onih nekršćanskih feministkinja.

Ustvari, mi smatramo obitelj a ne pojedinca ćelijom društva.

Po samoj ustanovi prirode, pa stoga i ustanovi providnosti, roditelji su određeni da budu uzgojitelji svoje djece. Njima a ne državi u prvom redu pripada staranje oko djece i njihova uzgoja.

Radi toga stojimo na stanovištu da je nerazrješivost braka zahtjev samoga prirodnoga moralnog zakona. Apsolutno poričemo da samo materijalni razlozi čine potrebnom nerazrješivost braka.

Majka ima ujedno, obzirom na specijalne veze koje je vežu s djecom, dužnosti koje odgovaraju prirodnim indikacijama.

Priroda i Bog sam postavili su je prirodnom čuvaricom ognjišta i djece, koju je dala bračna zajednica.

Dobro izvršenje te dvostruke zadaće gospodarice i uzgojiteljice od strane žene od najveće je važnosti za čovječanstvo, za opće dobro, za opstanak kraljevstva Božjeg na zemlji.

Žena koja daje taj obiteljski uzgoj, radi posao visoke socijalne vrijednosti. Taj rad, koji žena obavlja u interesu zajednice, po našem mišljenju jednako je vrijedan, a često puta i vredniji od bilo koje druge gospodarski produktivne djelatnosti.

Ali, žena ne radi samo oko obiteljskog uzgoja, ona vodi i posao domaćice, koji ima stvarnu gospodarsku vrijednost. Proizvodnja nije jedini faktor o kojem se mora voditi računa u gospodarstvu jedne zemlje, — potrošnja ima veliku važnost u današnjem svijetu, u kojem se očituje prevelika proizvodnja s jedne, a previše mala mogućnost potrošnje s druge strane.

Kod toga, ne može se kazati da žena preko utvrđivanja potrebnog ne vrši u okviru domaće potrošnje prvorazrednu ulogu.

Osim te gospodarske vrijednosti, rad žene-domaćice ima i moralnu i socijalnu vrijednost. Što nije u stanju da učini ona za pravu sreću članova obitelji, da bi im osigurala potpunu i visoko čovječansku egzistenciju?

Na temelju izloženih načela dolazimo do ovih zaključaka:

Žena imade pravo da si radom osigurava egzistenciju.

Žena nije primorana da sklapa brak. Mnogo žena, naprotiv, žive bilo dobrovoljno, bilo radi specijalnih prilika nedobrovoljno izvan braka.

U svima ovim slučajevima ona je primorana da se postara, ponajčešće lično, oko svoga opstanka. Najobičnije, a često i jedino moguće i pošteno sredstvo za to jest rad uz nagradu.

Ženi, dakle, pripada pravo da si osigura egzistenciju, kad joj je to potrebno, radom uz plaću.

Naročitom svrhom izbjegavamo da kažemo da žena imade „pravo na rad“. Ustvari, žena kao i sva ljudska bića imade pravo starati se za svoju egzistenciju. Rad, pak, nije nego jedan od načina da to učini. On će često biti jedini mogući i poštenu način, ali mogu nastupiti okolnosti:

- 1.) kad se ovo lično pravo na rad mora podrediti općem dobru;
- 2.) kad dužnosti žene, naprimjer njezine dužnosti supruge i domaćice, ograničuju vršenje njenog prava na rad;
- 3.) kad vršenje tog prava vrijeđa prava trećih, naprimjer pravo koje imaju djeca na njegu od strane majke.

Sasvim je stoga namjestu primjedba da izraz „žena ima pravo na rad“ treba oprezno upotrebljavati.

S druge, pak, strane nema se pravo zabranjivati rad uz plaću svima ženama, kako to neki iznose, a što je uostalom nemoguće učiniti.

Nema se na to pravo, jer će uvijek biti žena koje će se sticajem prilika naći same sred života. Na nje same, bilo da su udate ili ne, pada teret jednog domaćinstva, bilo da im je muž umro, ili je bolestan ili odsutan, bilo da su dužne starati se za egzistenciju roditelja, braće, sestara i t. d.

To je nemoguće učiniti, a najmanje u današnje doba. Žena je u svim vremenima surađivala kod proizvodnje gospodarskih dobara koja su potrebna svijetu. Više je nego vjerovatno da će uvijek neki poslovi iziskivati žensku okretnost i da će biti bolje izvršeni od žena nego od muškaraca.

Nadati se, dakle, da zapreke koje se stavljaju ženskoj djelatnosti neće biti presudne.

Podjela rada između muškaraca i žena.

Biće od koristi nesamo u interesu proizvodnje, nego nadasve u ličnom interesu žene i društva, da se izvrši podjela rada između muškaraca i žena na taj način da svatko obavlja onaj rad, koji najbolje odgovara njegovim snagama i njegovoj sposobnosti.

Stručna diferencijacija ima zadaću podupirati ovu racionalnu podjelu. Na ruku joj mora ići i obrazovanje radnika i namještenika.

Postoje mnoge vrsti poslova koje nije moguće kao nezdrave i štetne zakonito zabraniti, ali kod kojih sve pokazuje da nijesu za ženu.

Stručno obrazovanje.

Želimo li otvoriti ženama brojne puteve, moramo im ujedno dati priliku da se u dovoljnoj mjeri obrazuju i odgoje za taj rad. Bilo bi stoga poželjno da mnoge vrsti srednje, tehničke, više i umjetničke nastave budu otvorene ženama, da bi i one mogle maksimumom sposobnosti i dostojanstva formirati svoj život i izvršiti svoju žensku zadaću na najveće dobro društva.

Higijena i moral.

Žena, bila ona udata ili ne, nema prava da bez dovoljno razloga šteti svome zdravlju i svom životu. Kako ona ne smije, — bez teških neprilika po samu nju kao i djecu koju ima da donese na svijet, — da obavlja stanovite poslove, potrebno je odrediti mjere specijalne zaštite u korist žene i zabraniti joj, po potrebi i zakonom, da obavlja neke poslove. Te se mjere ne smiju očitovati toliko u zabrani obavljanja nekih poslova, koliko u izboljšanju tehničkih uslova stručnog rada. Da bi se mogle ostvariti potrebne reforme, trebaće da se poslužimo što je više moguće rezultatima znanosti u pogledu higijene rada žena.

U tom smislu moraćemo intervenirati kod nadležnih vlasti.

Žena ništa više no muškarac ne smije, da bi osigurala svoje gospodarsko blagostanje, izlagati opasnosti svoj moral. Mjere moralne zaštite, po potrebi zakonske, nijesu, dakle, samo poželjne, već vrlo često potrebne.

Plaća.

Budući da žena mora u mnogo slučajeva osiguravati svoju ličnu egzistenciju radom, njena plaća mora biti „plaćom za život“, a ne „nuzgrednom zaradom“.

Glede plaće smatramo:

1.) da minimalna plaća odrasle žene, koja normalno radi i obavlja nekvalificirani posao, koji općenito i uglavnom obavljaju žene, mora biti dovoljna za njezinu osobnu egzistenciju;

2.) da je razlika u plaći jedne odrasle žene, koja obavlja rad koji obavljaju žene, i čovjeka, koji se bavi muškim poslom, opravdana budući je utvrđeno da, općenito govoreći, muškarac ima da hrani obitelj, što nije uglavnom slučaj kod žene. Ipak, ta razlika seže često na 40% do 50%, što se ne može opravdati;

3.) da mora postojati razlika u plaći za nekvalificirani rad odrasle žene, koja redovito mora da vodi brigu o svojoj egzistenciji, te mladića i djevojaka ispod 18 godina, koji redovno žive u krilu obitelji;

4.) da nema razloga koji bi mogli opravdati razliku u nagradi mladića i djevojke ispod 18 godina, koji obavljaju nekvalificirani rad. Činjenica da se radi o mladiću ili djevojci, nije sama po sebi nikakav dovoljan razlog da bi se ta razlika mogla opravdati;

5.) da pravedna plaća mora odgovarati gospodarskoj vrijednosti rada. Kad relativno malen broj žena obavlja isti posao ko što je onaj koji vrše ljudi, i kad je taj rad jednako vrijedan, mora se primijeniti formula „jednakom prinosu, jednaka plaća“;

6.) da žene, koje rade pod uslovima koji su izloženi pod 5.) imaju pravo, koje izvire iz socijalne pravde, tražiti za se plaću jednaku onoj muškarca.

Glede svega gore navedenog ni najmanje se ne razilazimo s feministkinjama drugih tendencija, osim možda sa istomišljenicima „Internacionale Otvorenih Vrata“, koji se bore za apsolutnu jednako-

pravnost radnika i radnice, i koji nesamo vode teorijsku borbu protiv zakonskim mjerama postavljenih iznimaka u korist žena, već traže da se iste i dokinu gdje postoje.

Ipak, različitost pogleda očituje se u gledanju na rad udate žene i majke obitelji.

U mnogim je studijama već istaknut štetan upliv rada udate žene uz plaću izvan kruga njezina doma. Baš stoga nećemo kasniti da o tome kažemo koju.

Jedina stvar koju želimo ispitati jest: kako da se riješi to pitanje.

Temeljeći se na načelima, koja smo prije izložili, ustanovljujemo slijedeće:

Udata je žena preuzela na se, u najmanju ruku muče, obavezu prema svome bračnom drugu da će se baviti vodenjem kućanstva, ona osim toga ima i teške obaveze prema svojoj djeci. Udata žena ne smije, dakle, da radi jedne materijalne koristi, koja nije neophodno nužna, biti oslobođena vršenja ovih dvaju dužnosti.

Prilike su u mnogim zemljama takve, da su žene nadničara prisiljene da ostave svoje ognjište. Kad bi se to stanje generaliziralo, morali bi ga nedvojbeno smatrati štetnim po opće dobro i radi toga pobijati i privatnim ustanovama i snagom vlasti. Traženje jednog rješenja dosljedno se nameće.

Razlozi, koji se navode u korist rada udatih žena uz plaću, raznih su vrsti:

1.) na prvom su mjestu oni koji smatraju taj rad sredstvom osiguranja gospodarske neodvisnosti udate žene. Njih vode teorijske misli, te ne prestaju uzdizati ženino pravo na rad.

2.) mnoge radničke obitelji imaju minimalne prihode, pa žena mora nadopunjavati nedovoljnu plaću muževlju, a čini to i da omogući štednju, kupnju kuće i što skrbniji uzgoj djece.

3.) žena je u prošlosti vršila rad gospodarskoga karaktera, pa i u našem vremenu proizvodnja ne smije biti lišenom njezina sudjelovanja.

4.) mnogo žena želi raditi izvan kruga svog doma radi ličnih razloga: da bi zaslužile za toalete, radi zabave, iz želje za slobodom i t. d.

Ocjena gore navedenih razloga opravdava, čini se, ovaj odgovor:

1.) ne možemo pripustiti teoriju gospodarske neodvisnosti udate žene, budući je ta neodvisnost tražena od nekih kao prijeko potrebno sredstvo za ostvarenje nekršćanskog shvaćanja bračne zajednice, o čemu je bilo prije govora.

2.) nema nikakve sumnje da sredstva velikog broja radničkih obitelji ne odgovaraju potrebama ovih, ali ne može se dopustiti da u gospodarskom režimu XX. vijeka rad udate žene uz plaću bude potrbom. Neće biti pretjerano ako kažemo da se tu radi o jednoj socijalnoj nepravdi, koja iziskiva hitne reforme.

Ustvri, ne preuzima li žena-radnica trostruku zadaću, materijalnu, rada u domaćinstvu i oko uzgoja djece, te profesionalnog rada?

Udatoj ženi iz radničke sredine pripada pravo na normalni **radnik;**

obitelji nadničara pripada pravo na normalne egzistencijalne uslove.

Oba ova prava traže ukidanje rada udate žene uz plaću izvan doma.

3.) ne može se poreći da je žena u prošlosti uvijek imala važan udio kod proizvodnje dobara, ali:

a) nema li i rad žene u domaćinstvu gospodarsku vrijednost, naročito u dobi prevelike proizvodnje a stegnutih mogućnosti kupovine?

b) rad uz plaću, protiv kojega ustajemo, jest onaj rad koji sili ženu da zauvijek napusti svoje ognjište.

c) napredak civilizacije traži da se čovjeku omogući sve to dostojnija i doista čovječanska egzistencija. Baš u ime čovječanskog napretka postavljamo svoje traženje ukidanja rada udate žene izvan doma uz plaću: ne može se zaniijekati, ustvari, da se kod svih naroda, or.ako kako napreduje civilizacija, žena oslobađa onih teških dužnosti koje joj nameću primitivne civilizacije, a s druge strane, pak, žena u domu daje jednoj tješnjoj ljudskoj zajednici rad od nesumnjive važnosti po blagostanje čovječanstva. U obliku, koji je osjetljivo drukčiji od onoga koji predstavlja njezina suradnja u trgovačkim ili industrijskim poslovima, njena zadaća u obitelji i domaćinstvu znači u stvarnosti službu čovječanstvu, ona stvara duhovna dobra, čovječanske vrednote, dragocjenije od onih koje sačinjava njen industrijski rad.

Atmosfera čuvstvene privrženosti, vedrine, uzajamnog pomažanja, koja predstavlja i pravo bismo obiteljske sreće; uzgoj djece, koji je glavni cilj obiteljskog života, — sve to se ne da ostvariti kad majku apsorbira profesionalni rad izvan doma od 10 sati dnevno a 300 dana u godini.

4.) pojedine udate žene hoće da obavljaju rad profesije izvan doma iz ličnih razloga; one su u najvećem dijelu zemalja u tako ogromnoj manjini, da o njima ne treba voditi računa.

I tako sada dolazimo do najtežeg pitanja: kako pogodovati ukidanju rada udatih žena uz plaću i stvarno ga ostvariti?

Kod toga dolaze uobzir različita sredstva:

1.) jedno od prvih sredstava koje se nameće jest usklađivanje prihoda sa potrebama obitelji. Postoji temeljno načelo od kojega se mora poći: očeva plaća, povećana obiteljskim dodacima, mora osigurati obitelji potrebna sredstva.

2.) domaćinski uzgoj djevojaka i samih udatih žena prijeka je potreba, a nedvojbeno traži reformu domaćinske nastave koja se sada organizira. Ta se reforma već velikim uspjehom ostvaruje u mnogim zemljama. Napredak na tom području očitovaće se u svijetlu javnog mišljenja manje ili više povoljno, prema moralnoj i gospodarskoj vrijednosti obiteljskog i domaćinskog djela žene.

3.) jedno od sredstava koje preporučuju pristalice ukidanja jest ono „poluvremena“. Poluvrijeme se općenito shvaća kao „poludnevni“ rad. Taj sistem ne pogoduje udatoj ženi, jer ostavlja sve neprilike rada uz plaću, a prepolovljuje blagodati koje ona od njega ima. Povoljnije je ono tumačenje poluvremena skraćenom sedmicom ili radnom polusedmicom. Industrija i trgovina prilagodile bi se,

nema sumnje, takvom uredenju rada udatih žena; za same žene, pak, bio bi u toliko koristan što bi im pružao polovinu plaće koju danas dobivaju; on predstavlja stvarnu novčanu korist, koju domaćinstvu donosi majčin rad uz plaću; ona će raspolagati sa tri slobodna dana, koja će moći posvetiti brizi oko domaćinstva. Taj će sistem, nema sumnje, izazvati posljedicu o kojoj treba voditi računa: najpovoljniji sistem riskira da izazove povećanje broja udatih žena koje žele naći profesionalno zaposlenje.

4.) rad kod kuće, rad žena na pojedine dane, rad kućepaziteljica i t. d., nedvojbeno stvara manje neprilika nego rad uz plaću izvan doma, koji je uslovljen konstantnom odsutnošću domaćice.

5.) postoji, konačno, intervencija stručnih organizacija i zakona kao sredstvo zaštite, ograničenja ili potpunog ukidanja rada udatih žena uz plaću:

a) da se rad udatih žena uz plaću može ograničiti sredstvima koje sam navela, čini mi se tehnički obranjivim.

b) iznosi se sloboda žene i njeno pravo na rad, a svi naši socijalni zakoni i naše zakonodavstvo rada ograničavaju slobodu radnika. Sve dosad ta ograničenja i te dužnosti smatrane su ne stegom nego zaštitom.

c) uredba, koja će sadržavati prisilno ograničenje rada udatih žena uz plaću, stalno je i neophodno potrebna da bi se mogao izmijeniti sadašnji režim organizacije rada.

Nijesu li nadnice prilagodene skraćenom radniku zakonom o 8-satnom radnom vremenu? Ne uslijedi li intervencija u tom smislu, danšnji položaj koji traži, da bi se osigurala sredstva za domaćinstvo, rad obaju bračnih drugova, sve više će se generalizirati.

d) pokušava se isticati moralne nezgode, koje će povući za sobom režim ograničenja ili ukidanja rada udatih žena uz plaću. Neka nam bude dozvoljeno upogled toga budućeg mogućeg stanja istaknuti sadanje stvarno stanje, izazvano u moralnom pogledu konstantnim odsustvom udatih žena iz doma, a nazočnošću sred kruga mladih radnika. Smatramo, uostalom, da se takvo stanje neće očitovati nego samo u prelaznoj dobi, kao i kod svih socijalnih reformama. Mišljenje puka će se, u to ne sumnjamo, brzo prilagoditi novom stanju stvari, stvorenom uredjenjem koje predlažemo. Nije li tako bilo i 1889., kao i često u drugim prigodama velikih preobražaja, koje dugujemo našim socijalnim zakonima?

Intervencija organizirane profesije ili zakona kod uredjenja ili ukidanja rada udatih žena uz plaću, moraće, ipak, uslijediti krajno oprezno. Potrebna je zakonska zaštita majke i djeteta, učinkovitija od onih koje imamo u većini zemalja i u svim slučajevima, i koje čine da toliko udatih žena mora raditi.

Zaključak:

Medunarodni savez kršćanskih sindikata ocjenjuje pitanje rada žena u općem okviru ženskog pitanja.

Ženama koje su primorane da rade da bi mogle živjeti, moraju biti osigurani čovječanski dostojni uslovi rada.

Rad udate žene uz plaću izvan doma uznemirujuće je socijalno pitanje, oko čijeg rješenja moramo bez odlaganja poraditi.

Pregled

Rješavanje hrvatskog pitanja

Suštinu hrvatskog pitanja nije u zadnje vrijeme nitko bolje prikazao od ljubljanskog »Slovenca«, koji je u svom broju od 22. studenoga 1936. donio pod naslovom »Hrvatsko pitanje« uvodnik, u kojem se može čitati i ovo:

»Nema važnijeg pitanja od hrvatskoga u našoj državi. Čak i preuredenje našega gospodarstva i poboljšanje naših socijalnih prilika stupaju pred njim u pozadinu. Ni jedna, makar kako potpuna demokratizacija našega političkog sistema, pak, ne bi mogla stvarno obnoviti naš državni život, ako se prije toga ne udovolji osnovnim zahtjevima Hrvata. Jer, hrvatsko pitanje znači da veliki dio naše države, koji je sam za se potpuno izgrađena narodna cjelina, nije zadovoljan u zajednici u kojoj se ne osjeća jednakopravnim i jednakovažnim, i to ne zato što ne bi bio jednakopravan svaki njegov pojedinac kao član demokratski uređene države, nego stoga što se cjelina ne uzima uobzir kao samosvoj narod, koji ima svoja vlastita narodna prava i težnje, te drži da drugi preko njih prelaze, pa čak nastupaju protiv njih.

Ima na svijetu demokracija, koje su znale riješiti to pitanje tako da državna cjelina ni najmanje ne trpi, osjećali se pojedini različiti dijelovi kao jedan narod ili ne, smatrali svoju zajednicu samo političkom, ili narodnom, ili međunarodnom i t. d., i t. d. Kod toga odlučuje jedino i samo volja i osvjedočenje naroda, o čemu kod nas ne može biti nikakve sumnje. Mi se svi, ne izuzimajući Hrvate, čvrsto osjećamo kao državna, politička, u širem smislu, pak, i kao kulturna zajednica koja se osniva na krvnom srodstvu, na neke vrsti zajedničkoj historičkoj težnji i poslanju, ali smo ujedno mi Slovenci, Hrvati i Srbi svaki za se svoj narod s posebnim etičkim i kulturnim obilježjem i vlastitostima, koje se ne smije samo »poštovanjem i priznanjem kao slavne ostatke prošlosti« tek privremeno trpjeti, već moraju prema životnoj volji i dinamici naroda dobiti i dovoljni prirodni razmah. Nadu li se pametni državnici koji znadu te razne narodne sile i smjerove uskladiti sa zahtjevima zajednice, zajednica će se slobodnom i suglasnom suradnjom naroda, koji su jedan na drugoga bistveno upućeni, moći samo učvrstiti i sve više produbiti.

Nažalost, od samog početka u našoj su državi prevladale sile koje su si, u očiglednoj i punoj oprečnosti sa prirodnim težnjama naroda, pokušale olakšati zadaću oko izgradnje iznutra čvrste državne zajednice triju južnoslavenskih naroda na taj način što su htjeli preko noći, na magičan način protiv prirodnih činjenica i prirodnog razvitka na umjetan način izjednačiti Hrvate, Slovence i Srbe, pa su, jer to nikako nije išlo, segli za nasiljem, diktaturom i prevlasti jedne stranke nad čitavim narodom. Svi mi znademo i teško osjećamo, nakon dobrih osamnaest godina, dokle su ta zabluda i metode nasilja doveli našu državu: otpor naroda protiv tvrdoglavog, uskogrudnog i fanatičnog izjednačavanja prirodnih razlika u ime kruto izrabljivanog južnoslavenskog patriotizma neprestano je rastao, a sama se država glede jednog od svojih najvažnijih pitanja nalazi upravo ondje gdje je bila kod svoga ustanovljenja. Tvrne političke snage hrvatskog naroda nijesu iskorišćene, i krivicom nesretnog južnoslavenskog unitarizma osuđene su na nerad i zagorčavanu opoziciju; svaka je politička akcija države, bilo u pravcu unutrašnjeg uređenja, bilo u svrhu afirmiranja naše snage prema vani, prikraćena u pogledu svojih namjeravanih pa i postignutih učinaka na svojoj potpunosti i mogućnosti, svako nastojanje

i svi rezultati koliko-toliko okrnjeni su, jer je znatan dio naše zajednice samo posmatrač a ne suradnik kod našeg rada i težnja. Razni su uzroci tog nenormalnog stanja, ali prvi i glavni te pretežni dio krivice povijest će dosuditi onim zagriženjacima, koji su mislili, a djelimično još i sada misle, da Jugoslavija ne može biti jaka ako se svim državljanima ne skinu vlastite glave i nadomjeste s takvima koje će misliti unitaristički, integralistički ili kako se već sve ne naziva zabluda koju JNS istovjetuje s južnoslavenskim patriotizmom.

Velika je sreća za našu državu da je unitaristički eksperimenat, koji je tako jako ukočio naš napredak na svim poljima i doveo u opasnost našu zajednicu uopće, izazvao taj spasavajući učinak da je dokazao nemogućnost i štetnost te čisto rušilački značaj JNS-ideologije tako uvjerljivom snagom, da su baš oni koji su neozdravljivom sljepoćom i zagriženošću uopće načelno poricali postojanje hrvatskoga pitanja (tobože: kako se može govoriti o sporazumu, to jest o pregovaranju glede narodnih pitanja, u jednoj jedinstvenoj narodnoj cjelini?), sada u svojim glasilima i svojim govorima, prisiljeni činjenicama koje obaraju svaku teoriju da priznađu hrvatsko pitanje! I nesamo to, nego ga, šta više, i jače naglašavaju, u još ga oštrijem obliku kušaju postavljati i svajljivati krivicu za nj na druge a ne na se! Dakako, to oduševljenje naših političkih protivnika koji su ostali isto onako unitariste kakvi su i bili, za rješenje hrvatskoga pitanja nije sasvim iskreno te izvire više iz zlih namjera, a dokazom je samo kako je sav rad i postupak centralističkih režima prošlosti bio jalovi Sizifov trud.«

»Slovenčevim« izlaganjima moraju se, da bi hrvatski zahtjevi dobili glede jačine i važnosti prave sliku, dodati i ove konstatacije:

Sve hrvatske političke snage stoje čvrsto i odlučno u pogledu hrvatskih državnopravnih zahtjeva u jednom frontu, koji predstavlja dr Vladko Maček.

Ti državno pravni zahtjevi, za koje treba pribiti da su minimalni, jasno su i nedvoumno izneseni.

Svojevremeno se isticalo da »Hrvati ne znaju što hoće« ili, u najmanju ruku, da »Hrvati nijesu nikada i nigdje iznijeli svoje zahtjeve«. Nijesu to govorili samo neodgovorni ljudi, nego politička imena prvog reda. Medutim, znade se da su za svih devetnaest godina života Jugoslavije bivše hrvatske političke stranke svojim prijedlozima, nacrtima državnog ustava, političkom akcijom u narodu i parlamentu, i te kako jasno i nedvoumno iznašale svoje poglede na ustrojstvo države i predlagale potrebne reforme istog, često puta tako skromne sadržine, da su ih njihovi vlastiti izbornici dezavuirali. Znade se da se čitavi niz godina već vodi oštra borba oko pitanja državnog preuređenja, u kojoj su se na jasan i nedvouman način očitovale dva oprečna gledišta. Znade se da je politički predstavnik Hrvata zbog razvijanja sasvim konkretnoga političkog programa doživio najneugodnije stvari,

Potpuno, dakle, otpadaju prigovori nejasnosti i neizraženosti hrvatskih zahtjeva.

Ostaje još samo činjenica da na protivnoj strani nije došlo do formiranja jednoga pozitivnoga stava prema tim zahtjevima, koji sačinjavaju tako važno hrvatsko pitanje.

Grupa beogradske Udružene opozicije, koju sačinjavaju tri srbijanske grupe pod vodstvom gg. Davidovića, Stanojevića i Jovanovića, sve do danas nije konkretizirala svoje shvaćanje novoga državnog uređenja u pravcu uspješnog približavanja političkom shvaćanju Hrvata. Postoji, doduše, jedan proto-

kol, koji je u sumarnom izvodu objavila »Politika«, a prema kojem bi izgledalo da ta grupa prihvaća gledište Hrvata bar u načelu time što se priznaje državno-pravna individualnost hrvatskoga naroda. Ali, kod konkretiziranja izloženih načela ta grupa nije uspjela da se oslobodi najobičnijih centralističkih predrasuda. Njoj, čini se, najviše imponira špartanje geografske karte, a ne duh buduće državne obnove; sav njen decentralizam sastoji se u par medaša i sporu oko njihovih veličine i broja. Jedini razlozi reforme po njihovu imaju nacionalističku boju. Kolike li razlike između njihova shvaćanja i shvaćanja Hrvata, koji ne traže samo zadovoljstvo za se nego i zadovoljstvo onih Srba koji žive s Hrvatima »selo do sela, kuća do kuće, dimnjak do dimnjaka, njiva do njive, vrt do vrta, grob do groba«, kako ono lijepo reče dr Maček u svojoj ovogodišnjoj božićnoj čestitci Srbima. Hrvatska narodna duša doživjela je, nakon sloma feudalnog doba kod nas, veliko duhovno preobraženje. Zapravo: sve velike duhovne snage, koje su u duši naroda uvijek postojale, a to su u prvom redu smisao za pravicu, mir i čovječansko osjećanje prema svakoj jedinki socijalnog organizma, a pogotovu prema jedinki koja je susjed i sugrađanin, stekle su građansko pravo i u političkom životu.

Tako su medaši učinili te je natezanje najprije u samom Beogradu, a zatim između Beograda i Zagreba, urodilo »plodom« koji se zove nesporazum. Nakon čitavih dvaju godina od izbora koji su raspisani početkom 1935., a provedeni 5. svibnja!

Crkva i moderni svijet

G. dr R. Boigelot S. J. napisao je pod tim naslovom knjigu, u kojoj se razvijaju slijedeće misli:

Danas već svi osjećamo da se rada novi gospodarski red. Proizvodnja se uslijed upotrebe modernih strojeva silno povećala, potrebna je samo još bolja razdioba dobara. Opaža se da u današnjem redu to ne možemo postići. Smijemo li nadati se da će nam Crkva dati nacrt novog reda?

Konkretan detaljni nacrt kako bi se sve promjene postepeno izvele, nekakav »kršćanski« nacrt, Crkva neće nikada dati svijetu. Razlog je jednostavan, Crkva nije za to postavljena, nije za to pozvana. Njena nadležnost ne prelazi u područje tehničkog izvođenja moralnih osnova, koje bi morala da na gospodarskom i socijalnom polju brani i naučava. Moramo odbaciti snove o tome da bi Crkva imala odrediti detaljni praktični nacrt obnove društva.

Stalno, Crkva traži korporativno preustrojstvo društvenog reda, ali to određuje samo u sasvim općenitim potezima. O gospodarskoj ulozi korporacija samo malo govori, te dodaje da prirodno pravo takvu reformu »ne traži«, već se samo njoj »priklanja« (»Quadr. anno«). Ona, dakako, navada da mnogi drže korporacije ako ne bitnim a ono prirodnim sastavinama društva, a sama, pak, samo u skromnim potezima naznačuje opće poboljšanje društvenih prilika, ali ne daje nikakav detaljni i točni nacrt po kojem bi se sva područja života preustrojila. Crkva naglašava samo načela.

Crkva, dakle, neće dati detaljni nacrt. Taj moraju izraditi i prikazati katolici. Zadaća katoličkih svjetovnjaka je da to prema potrebama i u suglasnosti

s načelima Crkve učine. To je dužnost svjetovnih intelektualaca, gospodarskih stručnjaka, sociologa i poštenih katoličkih poslodavaca te katoličkih sindikalnih organizacija.

Što nam, dakle, Crkva daje za obnovu društva, kad nam ne daje konkretni nacrt za to? Daje nam u prvom redu načela! To je dosta malo, misliće netko, a zapravo je to najbitnije. Crkva time što određuje temeljna moralna načela, koja su bitni uslov dobrog gospodarskog i društvenog reda, pravi društvu veliku uslugu.

Ali, Crkva nam ne daje samo načela, ona nam daje i pravi duh, duh socijalnosti. Crkva želi doprinijeti obnovi kraljevstva Božjeg na zemlji i obnovi društva intenzivnim duhom socijalne pravde i ljubavi, brige za opće blagostanje, a naročito brige za male i uboge, te zahtijeva da svi vode brigu za čitavo veliko mnoštvo kršćanskoga radničkoga i seljačkoga naroda.

Jedan francuski industrijalac, socijalni katolik, imao je sastanke u svom kraju s kolektivistima te je želio upoznati njihove »pravredne zahtjeve«. Ostali katolici su ga radi toga napadali, jer da »opći s ruljom i pokušava da je shvati«. Kod takvoga poganskog mentaliteta, u kojem nema nimalo duha Hristova, moramo se zgroziti. Jesu li takvi kršćani ikad čitali Evanđelje?

Prema Papinim okružnicama, a naročito prema »Quadr. anno«, kršćaninom je samo onaj koji je socijalni katolik, to jest onaj koji vodi brigu za svoju osiromašenu braću, koji teži za redom veće pravde, bolje podjele dobara u korist masa, onaj koji se u svojem djelokrugu bori za kršćanskiji oblik gospodarstva.

Raditi u socijalnom duhu okružnica dužan je po savjesti svaki katolik.

Boljševička zaštita obitelji?

Centralni Izvršni Komitet Sovjetske Unije prihvatio je 25. svibnja 1936. nacrt Zakona o zaštiti obitelji, koju je prigodu prihvatila sovjetska štampa da reklamira stvaranje sovjetske obitelji. Baš obitelji, a ne možda slučajne spolne zajednice.

Ovaj zaokret u desno znači veoma mnogo. Dosada smo samo čuli i čitali u komunističkoj štampi da je obitelj »kapitalističko-gradanski zaostatak«, da će »novo društvo« »osloboditi« čovjeka od robovanja obitelji. U pogledu obitelji, sva su nastojanja politike Sovjetske Unije išla za njenim rušenjem.

Boljševici ne mogu poreći da je to bio jedan od glavnih njihovih ciljeva. Kominternu je 16. studenoga 1924. stvorila ovaj načelni zaključak: »Ni jedna revolucija nije moguća sve dotle dok bude postojao duh obitelji.« Buharin u »Početnici komunizma« piše: »Dijete pripada društvu, dakle Komunističkoj partiji.« Goihberg u djelu »Ženidbeno pravo« (Moskva, 1922.) veli: »Komunistička partija mora zamijeniti obitelj. U njoj će se uništiti ona uskogrudna ljubav roditelja prema djeci, koja od ovih stvara egoiste.« Lilina, pak, žena nedavno strijeljanog Zinovjeva, koja sigurno nikad nije ni osjetila ni shvatila veličinu materinske žrtve i ljubavi, kaže: »Ljubav roditelja prema djeci ponajčešće je štetna.« I još: »Dijete koje je odgojila obitelj, protivosijalno je.« Takve je ideje Kompartija provodila i u praksi. Žena je morala da drukčije koristi društvu, a ne da uzgaja djecu.

Krupskaja, Lenjinova drugarica, 1919. je propovijedala doslovno: »Sovjetska Rusija je prva koja ženi daje potpunu ravnopravnost. Žena se i u najdemokratskijim republikama nalazi napola u ropstvu. Sovjeti će osloboditi ženu

od služenja u domaćinstvu... Politika mora postati pristupačna svakoj radnoj ženi.« Od 1917. ugled i moral obitelji sistematski je potkopavan. Žena je oslobođena staranja za domaćinstvo, ali je zato upregnuta kod teškog rada u tvornicama. 1. listopada 1928. statistika nabraja 2,8 milijuna žena zaposlenih u tvornicama, da se 1932. taj broj popne na 6 milijuna. Žene rade sve moguće poslove: u tvornicama, u gradevinarstvu, na putevima. Žena je upregnuta da radi manualne poslove, koji ne odgovaraju ni njezinom spolu ni njezinoj snazi, a oteta svome prirodnom pozivu, djeci i kući. To je ono oslobođenje gospode Krupskaje!

Žalodne posljedice te komunističke politike, dakako, nijesu izostale. Ženidbeni je zakon dozvoljavao rastavu braka u svako doba i bez razloga. Dopušteno je vršenje pobačaja bez ikakve indikacije, te su u tu svrhu, dapače, stavljene na raspolaganje bolnice. Porazni rezultat toga zgrnuo je i same sovjetske upravljače i njihove prijatelje. Komunistički intelektualac Luj Fišer piše o tome u židovskom »Novom dnevniku« koji izlazi u Pragu: »Cinjenica je da u sovjetskoj Uniji stopa porodaja opada. U Moskvi je stopa porodaja od 30,7 pro mille u 1925. pala na 21,7 u 1929. i čak 15,3 u 1933. Prirodni prirast stanovništva u Sovjetskoj Rusiji uopće od 1929. naginje padu. Tako je višak porodaja između 1926. i 1927. iznosio 3,4 milijuna, između 1927. i 1928. 3,6 milijuna, između 1928. i 1929. 3,8 milijuna. Ali između 1929. i 1930. pao je na 3,3 milijuna, između 1930. i 1931. na 2,9 milijuna, a u slijedećim je godinama jedva dosegao 2,6 milijuna.«

Brojke o pobačajima upravo zaprepašuju. Lenjingrad je 1926. imao 43.416 porodaja i 21.646 pobačaja, 1927. 40.953 porodaja prema 35.523 pobačaja, 1928. je omjer bio 39.058 : 53.562! Sličnu sliku daje i statistika Moskve. Na 1000 stanovnika dolazilo je u Moskvi 1921. 30,6 porodaja i 5,7 pobačaja, 1926. 29,7 porodaja i 16,3 pobačaja, a 1929. 21,7 porodaja prema 35,2 pobačaja.

»Novim zakonom boljševici žele povećati broj porodaja. Žele da smanje broj smrti i srušenih obitelji,« kaže Fišer. Ali, postavlja se pitanje da li je to moguće jednim zakonom kroz 24 sata postići. Godinama je propagirana sloboda pobačaja, zakonom uništavana svetost i čvrstoća braka, propagandom potkopavan moral i snaga obitelji. Teško je vjerovati da se u toj moralnoj pustoši može nešto učiniti. Sam Luj Fišer dalje kaže: »Mi držimo da će se zabranom pobačaja broj tajnih pobačaja i onesposobljenih žena samo povećati.« Tome se pridružuje i jedan drugi razlog. Za odgoj većeg broja djece potrebne su solidne obitelji ili, u najkrajnjem slučaju, uzgojne ustanove. Sovjetska Unija, pak, nema ni jedne ni druge. »Ako Sovjeti žele više djece,« kaže isti Fišer, »onda u prvom redu moraju stvoriti više domova, odgajališta, sirotišta...« Novim zakonom Sovjeti daju pripomoć tek osmome djetetu pojedine obitelji, a zatim opet dvanaestom. U tome zaostaju n. pr. za Njemačkom, koja daje počam od petog djeteta dalje svakom 10 maraka mjesečne potpore.

Promjena boljševičkog stava prema obitelji može se dvojako tumačiti. Ili su Sovjeti definitivno odbacili svoju tezu o nesocijalnosti obitelji, a onda priznavaju osnovnu crtu čitavoga svog sistema pogriješnom, priznavaju slom jednoga od svojih temeljnih načela, te se vraćaju »građanskom«, u zadnju ruku kršćanskom stanovištu. Čemu je onda služila sva ona buka naših »naprednih« krugova, prvoboraca »novog društva« o slobodi pobačaja, ropstvu obitelji i natražnosti kršćanstva?

Kad bi tako bilo, mi, načelni protivnici ruskog boljševizma, samo bi se veselili pobjedi kršćanskog stanovništva, naših načela koje su komunisti hoćeš-nećeš morali prihvatiti.

Ali, možda se radi i o nečem drugom, što je mnogo vjerovatnije. Drug Fišer ima tu riječ: »Činjenica je da moderni ratovi proždiru ogromne mase ljudstva... da će Sovjetskoj Uniji trebati veliki broj vojnika, a na tu okolnost treba unaprijed računati.« Dakle, novi kurz ne bi predstavljao načelnu preorijentaciju, ne bi bio diktiran narodnim niti populacionim razlozima, već samo militarističkim... Treba hrane za topove, »Kanonenfuttera«! Tako bi, prema izjavama iz samoga boljševičkog izvora, ta najnovija sovjetska reforma bila u prvom redu — neiskrena.

Ver.

Slučaj Salengro

Goethe nije uzalud rekao da je »politička pjesma prljava pjesma«. U običnome, građanskome životu klevetanje i potvora smatraju se podlošću, a klevetnik individuom koji je spreman da sve učini. U političkom životu, naprotiv, podvala, napakovanje i kleveta smatraju se elementima političke mudrosti i vještine, da bi se dalo pravo Bismarcku, koji je kazao da u politici »prema lopovu valja biti lopov i pol«. Ne smijemo se čuditi da je ta zarazna pojava naročito procvjetala u našim danima, kad su namjesto ispravnog načela »Fortiter in re, suaviter in modo!« postavljena načela Španjolca Sarda y Salvanyja: »Najbolje i najučinkovitije je pogoditi samog strjeljača tako da ti više ne može škoditi. Smije se, dakle, ponižavati i ozloglašavati njegovu knjigu, list, besjedu a u mnogim slučajevima i samu ličnost... Dozvoljeno je, dakle, u mnogim slučajevima javno pribijati nepoštenje i podlost škodljivog neprijatelja, izrugivati se njegovome moralu, sramotiti njegovo ime i prezime.« »Moral« svojih naputaka španjolski je pisac htio spasiti opaskom da se ne smije nikad upotrebljavati laž da bi se obranila istina, zaboravljajući da je čas prije kazao da je dozvoljena u svrhu izrugivanja neprijatelja i sramotjenja njegova imena posluga i »prozom i stihovima, ozbiljnom stvari i šalom, karikaturoom i svima umješnostima i sredstvima«, da su, dakle dozvoljena anonimna pisma i mačje derače, izrugivanja tjelesnim manama i prišivanja pogrđnih nadimaka, iznašanja intimnog obiteljskog života protivnikova. »Moral« bi bio spašen i u onom slučaju, kad je žena stranačkog korteša surovim riječima na ulici napala majku pisca ovih redaka, teško bolesnu osjetljivu gospođu koja je ne mnogo vremena iza toga umrla.

18. studenoga 1936. izvršio je u svom stanu u Lilleu samoubistvo Roger Salengro, francuski ministar unutrašnjih poslova i lillski gradonačelnik, po političkoj pripadnosti član socijalno-demokratske stranke. Nesretni politik, koji je bio poznat kao čovjek vrlo skromna života, stavio je ruku na se u jednom času teške duševne depresije, koju nije mogao svladati jer nije imao milosti dubokoga kršćanskog vjerovanja koje nam nalaže strpljivost, pregaranje i vedro nošenje patnje zbog nepravda.

Podlaštvom koje nema ni narodnih, ni vjerskih, ni stranačko-političkih granica, kojim vodeni su komunistički listovi »Le Prolétaire du Nord« i »L' Enchaîné du Nord« 1923. Salengrou predbacili da je kao vojnik 1915. dezertirao na njemačko-francuskoj fronti iz vojske svoje domovine, prihvatili su listovi i politički krugovi francuske desnice zaboravljene klevete komunističkih listova.

Mjesecima hranila je pariska desničarska štampa javnost tvrdnjama da je Roger Salengro od ratnog suda procesirani i na smrt zbog izdajstva domovine osuđeni dezertter. U parlamentu je od desničarskog poslanika Becquarta glede toga interpelirana vlada, koja je nato povjerila jednoj komisiji zadaću da ispita sav dossier glede navodnog dezertiranja Salengroa. Ta je komisija, u radu koje je učestvovao šef francuskog generalštaba general Gamelin, ustanovila da je Roger Salengro 7. studenoga 1915. zarobljen od Nijemaca, da je glede toga zarobljenja protiv njega poveden postupak, koji je 20. siječnja 1916. završen pred ratnim sudom oslobodavajućom presudom, da je Salengro u zarobljeništvu zbog uskrate pokornosti njemačkim vlastima osuđen na dvije godine robije. 13. studenoga došla je affaire Salengro pred parlamenat. U čast francuskog osjećanja za pravdu treba priznati da je parlamenat odao poštovanje ratniku Salengrou i otklonio većinom kojom vlada Pučke fronte ne može inače da raspolaže klevetničke optužbe ultranacionalista. Na zahtjev umjerenih desničara, naročito katolika kojima se kampanja protiv Salengroa učinila gnjusnom, podijeljen je predloženi prelaz na dnevni red u dva odstavka. Onaj dio kojim se utvrđuje Salengroova ispravnost prihvaćen je od parlamenta sa 421 prema 63 glasa, dok je povjerenje vladi g. Bluma izraženo sa 380 protiv 187 glasova. Preko jedne stotine protivnika vlade Pučke fronte odbilo je da dade glas priznanja klevetničkoj kampanji Tardieuovog lista »Le Gringoire«, preko četrdeset je njih glasovalo protiv te kampanje.

Slomljeni pobjednik nije dočekao dva druga glasa osude klevetničke rabote. Seoski župnik mjesta Theizé, ratni i zarobljenički drug njegov, ustao je da obrani čast Rogera Salengroa. A dostojanstvenik toliko napadane katoličke Crkve, lillski kardinal Liénart kazao je: »Pred ovim otvorenim grobom osjećam dužnost ponoviti da politika ne opravdava upotrebu sredstava kao što su kleveta i blatenje. Oboje je grijeh koji Bog osuđuje. Nitko nema prava služiti se svim sredstvima da bi postigao svoj cilj. Štampa koja se specijalizirala u tom pravcu nije kršćanska. Mi odbacujemo od sebe takvu štampu u ime Onoga koji nam je naredio da ljubimo i svoje neprijatelje.«

Milijuni za rouge i puder...

Zagrebački »Hrvatski dnevnik« donio je 10. siječnja o. g. ovaj uvodnik:

»Dva sitna statistička podatka, koja mnogo govore. U Zagrebu se troši oko 8 milijuna dinara godišnje na sam puder i ruž, dakle svota, koja nipošto nije mala. Ako se uvaži, da u Zagrebu ima oko sto tisuća žena, pak da se jedna četvrtina od njih pudra i maže usne, to znači, da 25 tisuća žena u Zagrebu na ovaj luksus, koji uostalom i ne mora biti potpuno higijenski, troši godišnje 8 milijuna dinara. Na jednu dakle ženu otpada godišnje razmjerno 320 dinara. S druge strane ako uvažimo da jedna radnička obitelj, koja se sastoji od muža, žene i dvoje djece, danas poprečno ne troši mjesečno više od tisuću dinara, onda to znači, da bi se za novac, koji potroši 25.000 Zagrepčanki za puder i ruž, moglo prehraniti 2.666 osoba. Znači dakle, da bi devet Zagrepčanki, kada bi se odrekle pudera i ruža, a novac, koji u tu svrhu izdaju, upotrijebile za pomoć sirotinje, mogle prehraniti jednoga čovjeka.

Kada čovjek pročita cifru od 8 milijuna, ona mu izgleda značajnom, ali kada uzme olovku u ruku, pak počne računati i sravnjivati, onda mu tek puca pred očima. Dok jedni troše novac za nepotrebne stvari, drugi nemaju šta da jedu. Dok su jedne žene namazane puderom, druge su namazane suzama, koje im se lijepo po obrazima gledajući gladnu svoju dječicu. Dok jedne

imaju čime da mažu usne, kako bi dobile umjetno crvenilo, drugima se crvene jabučice na licu od dugih groznica i kao znak tuberkuloze, u koju zapadaju radi neimaštine.

Ali još jedan podatak. U državi se troši godišnje oko 350 milijuna dinara na kozmetiku, a samo oko 200 milijuna na rublje. Na cifranje odlazi dakle skoro polovica više nego na odijevanje. A kada uvažite, da među tim rubljem ima i produkata, koji su također suvišni, onda na pravo odijevanje otpada daleko manje. Ali ne treba se tome čuditi, jer kada ne bi bilo tako, ne bi u ovoj zemlji bilo toliko golih i poderanih.

Uzeli smo samo dva sitna statistička podatka, pak evo koliko te brojke govore! Kada bismo pak uzeli i druge podatke, njihov bi govor bio tako snažan i jezovit, da ga nijedan čovjek, koji ima osjećaja i koji želi dobro svojem narodu, ne bi mogao prečuti. Morala bi mu se dakle elementarnom snagom nametnuti misao: kuda to vodi i da li to dobru vodi? Zar dobru vodi, kada neki imaju za luksus, a drugi nemaju ni za kruh, premda su voljni raditi, jer oni ne traže nikakve milostinje, nego rada i zarade! Njih stoga i ne mogu zadovoljiti lijepe riječi, jer se od riječi ne žive. Oni traže, da se društvo tako preobrazi, da svakome bude moguće živjeti kao čovjeku. Tisuće dakle traže socijalnu pravdu. Stoga prava narodna politika mora biti i socijalna. Ako to nije, onda ona nije narodna politika, te narod od nje nema prave ni trajne koristi, nego naprotiv može imati samo štete.

Kada dakle hrvatsko seljaštvo, koje ne troši ni na puder ni na ruž, jer nema novaca niti za šećer i petrolej, traži, da socijalna misao obuhvati ne samo politiku, nego i književni, umjetnički i svaki drugi rad, onda ono zahtijeva samo ono, bez čega ne može jedan narod biti jak i sposoban da se održi u borbi, koju mu drugi nameću. Gladni i poderani borci mogu samo privremeno izdržati, dok ih vodi snaga njihovog nezadovoljstva i ogorčenja, ali konačno ipak moraju klonuti. Lijepo je dakle govoriti rodoljubive fraze, ali treba biti i na djelu rodoljub. Treba dakle sve poduzimati, da se odstrane društvene nepravde, a ublaže oštre razlike između onih, koji imaju previše, i onih, koji nemaju ništa osim prazna želuca i golih udova. To je pak moguće samo onda, ako svakoga od nas prožme misao socijalne pravde, ako se ona duboko usadi u našim dušama, jer dok toga ne bude, dok iz naših socijalnih akcija ne bude prodirala snaga uvjerenja, ne će naše akcije imati nikakvog uspjeha. Ova dva podatka neka nas pobude na razmišljanje i neka nam dadu odgovor na pitanje: Zar ne spada u naše bitne zadatke raditi na ostvarenju socijalne pravde, koja će nas kao narod učiniti jakim i sposobnim, da se odrcemo u borbi, koju nam život i prilike donose?«

Zakonsko utvrđivanje minimalne nadnice

Pad radničkih nadnica, koji samo na teritoriju pet najvećih Okružnih ureda za osiguranje radnika (Zagreb, Beograd, Ljubljana, Sarajevo, Skoplje) kod njihovih osiguranika iznaša za period 1931.—1935. čitavu trećinu ionako slabe radničke plaće, nužno traži da se pitanju uređenja minimalne radničke nadnice, kojom ne bi bilo dovedeno u pitanje bar održanje gologa radnikovog života, ozbiljno pride i donesu potrebne zakonodavne odredbe, kojima bi bio radniku zagarantiran egzistencijalni minimum.

Radništvo još odavna traži donošenje zakonskih odredaba o minimalnoj nadnici. Uši poslodavaca i odlučujućih bile su za taj socijalno-politički zahtjev gluhe, premda su dobronamjerni morali priznati da radnička neimaština vodi

do neimaštine i drugih staleža, jer obaranje kupovne i potrošačke snage radništva na ništa vodi i do propadanja proizvađačke snage seljaka i obrtnika, jer ovi ne mogu prodavati svoje proizvode i preradevine. Našlo se, ipak, ljudi koji niske nadnice pripisuju nekvalificiranosti radništva kod nas, ističući da bar polovina radnika sviju privrednih grana, osim poljoprivrede, u Jugoslaviji otpada na seljake. Po njihovu, radničke bi nadnice bile veće, kad bi radnici bili kvalificirani! Taj sofizam pobija činjenica da velika industrija najradije uposljuje baš ljude bez kvalifikacija, jer ih može najmanje plaćati.

Paradoksalna je istina kod toga da je pitanje minimalne radničke nadnice u zadnje vrijeme kod nas pokrenuto baš od strane — industrijalaca. Sigurno to nije diktirala poslodavačka ljubav prema radnicima. Ali, industrijalci zapadnih pokrajina Jugoslavije, a naročito industrijalci Slovenije, zavidnim okom gledaju kako njihovi drugovi u Bosni i Srbiji kupuju radnu snagu za male pare, pa na taj način uvelike konkuriraju slovenskoj industriji, koja je velikom aktivnošću uzornih radničkih sindikalnih organizacija prisiljena da svoje radništvo bolje (t. j. po višoj ljestvici) plaća. Na konferenciji industrijalaca, koja je održana u kolovozu 1936. na Bledu, slovenski su se industrijalci n. pr. tužili da šumska industrijska preduzeća u Bosni plaćaju svoje radnike sa 5 do 7 dinara dnevno, dočim ona u Sloveniji moraju plaćati za isti rad najmanje po 20 dinara dnevno. Zakonsko utvrđenje minimalne radničke nadnice, dakle, slovenskoj industriji dobro dolazi da bi se oslobodila konkurencije srpske i bosanske industrije. Podjedno postoji skrivena želja istih poslodavačkih krugova da se kod ustanovljavanja najniže nadnične stope ustanovi i najviša, pa da se tako smanji nagrada nekih kategorija radnika.

U Financijski zakon za budžetsku godinu 1936./1937. uneseno je (§ 81 t. 1) ovlaštenje ministru socijalne politike da putem uredbe regulira pitanje utvrđivanja minimalne nadnice u vezi sa sklapanjem kolektivnih ugovora o odnosima iz rada, te arbitražom u sporovima poslodavaca i radnika. Na temelju tog ovlaštenja Ministarstvo socijalne politike pozvalo je radničke i poslodavačke predstavnike da zajednički izrade jedan nacrt predviđene Uredbe, što, kako je bilo za predvidjeti, nije uspjelo. Ministarstvo socijalne politike odlučilo je, stoga, da samo izradi odnosnu Uredbu. Nacrt Uredbe o utvrđivanju minimalne nadnice nedavno je izraden i prihvaćen od strane vlade. Pridržavajući si pravo da o njemu drugom zgodom iznesemo svoje mišljenje, donošamo sumaran prikaz glavnih njegovih odredaba.

Prema Uredbi, podlogu za određivanje minimalne nadnice tvori osnovna nadnica koju određuje ministar socijalne politike. Njena visina ustanovljena je danas sa 2 din. i 50 para po satu, a smije — sve u vidu minimalne nadnice — biti najviše podvostručena. Nekvalificirani radnici mogu imati manju minimalnu nadnicu, ali ne za više od 25% od osnovne nadnice. Ni u kojem, pak, slučaju ne smije minimalna nadnica za radnike koji rade manje od 8 sati dnevno biti manja od one osnovne nadnice koju imaju radnici koji rade 8 sati dnevno. Radnici koji nijesu navršili 18 godina, moraju imati najmanje 90% određene minimalne nadnice, a radnici koji rade po komadu (akord) moraju imati 20% veću minimalnu nadnicu od drugih.

Ustanovljena minimalna nadnica važi pola godine, te automatski važi dalje, ako je interesenti mjesec dana prije izminuća roka važenja ne otkažu.

Uredba sadrži odredbe o kolektivnim ugovorima, o arbitraži i kaznama, a prema čl. 32. važi za sva industrijska, obrtna, trgovačka, saobraćajna, rudarska, šumska, poljoprivredna, bankovna, osiguravajuća i slična preduzeća, te

za građevinska i elektro-tehnička preduzeća, ali ne i za određivanje minimalne nadnice radnika i pomoćnog osoblja državnih i samoupravnih preduzeća.

Možda je najvažnija odredba koja propisuje da se akordni rad mora zamijeniti radom po satu, ako akordni rad nije potreban.

Raliiranje fašizmu

Načelno otklanjanje materijalističkog socijalizma i fašizma, odbijanje frontova desnice i ljevice, naglašavanje orijentacije socijalnim duhom prožete sredine, nije nikakav naš izum, ko što nije ni novost. Zdravi duhovi Evrope i svijeta nijesu se dali zavesti frazama s desna i lijeva. Fašizam i boljševizam slave već više nego deset-godišnje jubileje, i nikakav ih sentimentalizam ne može osloboditi gorkih ali istinitih navoda objektivne kritike. Ni fašizam, ni boljševizam nijesu donijeli obećani raj na zemlji, ali su zato prosuli more krvi, a sada spremaju novi svjetski rat.

Naš stav prema tima dvjema političkim tendencijama nije odredila nikakva apstraktna kritika. To su učinila njihova vlastita djela, njihovi programi, izjave njihovih vođa, njihov rad. Njihovo odbijanje demokracije za nas ne predstavlja stvar njihovog specijalnoga gledanja na problem političkog ustrojstva države, već samo način kako će se izbjeći odluci i vladi naroda. Nijesmo mi, nego baš veliki Mussolinijev poklonik, desničarski francuski poslanik de Kerillis, 21. srpnja 1936. u »L' Echo de Paris«, kazali da fašističke korporacije nijesu nego fasada, iza koje se ne nalazi ništa. Nijesmo mi, nego baš brat Hitlerova pouzdanika von Ribbentropa, Manfred Ribbentrop, kazali nedavno u Hannoveru na vijećanjima njemačkoga vjerskog pokreta i ovo: »Svaki se od nas rada kao Nijemac, a ne kao katolik ili protestant. Stoga samo u Nijemstvu može naći podlogu za svoje svjetovno-nazorno uvjerenje. Ni najmanje nije dovoljno da budemo samo politički nacionalni socijalisti, jer duhovni se svijet isprepleće s političkim, te ih ne možemo dijeliti. Samo oba skupa sačinjavaju cjelinu. Tko, dakle, veli A za političko svjetovno naziranje, mora dodati i B za vjersko; sve drugo je jezuitizam. Tvrdnje da su sve veće crkve Srednjeg vijeka nastale iz »kršćanskog duha«, otklanjam upozoravajući da su ih ipak konačno gradili samo Nijemci. Isto je tako za nas bez značenja da li se u evanđelju nalazi biserje, koje može i Germanu nešto kazati. Za nas je to svejedno, jer se kršćani pozivlju na sveto pismo u cjelini i tvrde da je Isus bio židov. Time su već u aprijed osuđeni na neuspjeh svi pokušaji oko približenja kršćanstva njemačkom narodu. Roditelji moraju odgovarati djecu od pohađanja crkva.« Nijesmo mi izmislili fašističku i boljševičku politiku avanturizma, Abesiniju, Njemačku i Španjolsku, deficitne budgete zbog grozničavog naoružavanja (talijanski za 1937./1938. predviđa deficit od 3 milijarde lira), a niti progonstva vjere i Crkve, koje jednako vrše nacionalni socijalisti i boljševici u svojim zemljama.

Naš stav potpuno odgovara stavu slavenskih seljačkih pokreta, kršćanskih socijalističkih i demokratskih pokreta kod nas i u svijetu, stavu neodvisnih građanskih i konzervativnih struja u Americi i Engleskoj. Mi se ponosimo da naše stanovište zastupa hrvatski narodni pokret, koji danas okuplja sve Hrvate, i da u tom smislu daje kategoričke izjave njegov prvi predstavnik, ponosimo se da naše mišljenje dijele francuski pučki demokrati, elitna francuska katolička politička grupa, koja je nedavno na svom kongresu u Arrasu istakla politička gesla »Danas više no ikad: za sve slobode, protiv sviju fašizama!« i »Ni desno, ni lijevo, već sredinom a nadasve naprijed!«

Naše je stanovište diktirano velikom ljubavlju prema puku. S desna siromašnome malom čovjeku dovikuju: »Oni na ljevici pale tvoje crkve, ruše svetinje tvog doma!«, s lijeva, pak, dobacuju: »Na desnici su okupljeni grofovi, kapitalisti i generali, koji su skrivili tvoje siromaštvo i tvoju zapuštenost!« Siromah čovjek našao se tako pred dvjema istinama. Siromašni puk stavljen je u tešku kušnju, jer s desna ga i lijeva mame tim istinama da stupi u velike frontove desnice i ljevice. Kamo da pođe? Desno ili lijevo? Čuvstva odlučuju tu više nego što drugo.

Vjerni Hristovom rijeku: »Žao mi je mase!«, mi toj masi velimo: Ni desno, ni lijevo, ni sredinom, radi sredine, ljevice i desnice! Za istinom, jednom i cjelovitom istinom, za pravdom, jednom i potpunom pravdom! Nema fronta istine i pravde, ako se u njima nalazi samo dijelak istine i pravde, a ostalo je sve laž i nepravda!

To stanovište je, držimo, jedino ispravno, jedino kršćansko i pošteno.

Kod nas, međutim, mnogi ne dijele to mišljenje. U zadnje vrijeme i mnogi katolički pojedinci, ustanove i listovi dolaze u otvoren sukob s načelima istine i pravde. Zbog par komplimenata službenicima Crkve, zbog par odredaba glede školstva, zbog kakve ne bez zadnje misli izbačene političko-stranačke tirade, eto gdje dojučerašnje borce za demokraciju, za socijalnu pravdu, za zdravu narodnosnu misao gledamo gdje »hvale uzdaju« političkim tendencijama desnice, njihovim vodama i njihovu radu, nastupu i metodama. U isto vrijeme dok je Führerov Sud osuđivao jednu starješicu milosrdnica zbog sklanjanja samostanske imovine, t. j. imovine namijenjene siromasima, na godine teške tamnice, jedan je katolički list kod nas donosio na čitava četiri novinska stupca portret njegovog adjutanta u Češko-slovačkoj Henleina, na čelu čijega pokreta »ne stoje diskreditirani, istrošeni stari politički rutineri, koji su toliko puta razočarali, nego skoro isključivo novi ljudi, neopterećeni političkom prošlošću i naročito mladi ljudi«. Parodiranje crkvenog obreda Mise sa »pričešćivanjem« — magarca u jednoj fašističkoj zemlji nije smetalo drugi jedan katolički list da u poganskim nacionalističkim pokretima pronade elemente idealizma, koji su katoličkom shvaćanju tako blizu, kao što naše fašiste i filofašiste vjerovatno neće smetati protivukršćanska kampanja odličnih nazističkih funkcionara da potežu jaram s nevjernikom.

I tako dalje.

Teška je i vrlo zarazna ta bolest, ali mi vjerujemo da će širenje te zaraze prestati, jer hrvatski katolički narod i njegovo svećenstvo gaje sve drugo nego simpatije prema teorijama sile, prema svima pojavama nasilja na ljevici kao i na desnici.

„Socijalna revija“

izlazi jedamput mjesečno, svakog 10.-og, u svescima od najmanje 24 str
Njen izdavač i urednik je Božo Dulibić, odvjetnički kandidat u Šibeniku
(Ul. Jurja Barakovića), a tiska se u tiskari »Kačić« u Šibeniku, predstavnik
koje je o. Bernard Buljević.

Adresa Uredništva i Uprave je: Šibenik, pošt. pret. 34.

Pretplata do konca 1937 iznosi 70 din. (seljaci, radnici i studenti 28
din.), za inozemstvo 100 din., a plaća se putem čekovnog računa br. 37.854
kod Poštanske Štedionice, podružnice u Zagrebu.

Primili smo ove publikacije:

M. Semjan: Nova novčana politika i podržavljenje bankarstva. — Str.
144. — Izdao 1936. u Sarajevu Josip Stipančić, advokat (Sar., Sokolska 2. a). —
Cijena 20 din.

Josip Stipančić: Radničko pitanje. — Str. 48. — Izdao 1936. u Sarajevu
pisac (Sar., Sokolska 2. a). — Cijena 5 din.

Ruda Jurčec: Krek. — Str. 176. — Izdala 1935. u Ljubljani Založba
Hram. — Cijena 54 din.

Izdanja Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima (Zagreb, Trg Kra-
lja Tomislava 21.) u 1936. g.:

Velimir Deželić sin — Božidar Širola — Zdenka Sertić: Kolede. — (Obra-
đeni hrvatski godišnji običaji.) — Str. 96.

Dr Milan Ivšić: Seljačka politika. — Str. 96. — Cijena 15 din.

Dr Ivo Koprić: Majka i dojenče. — Str. 96. — Cijena 10 din.

Dr Marčo Mohaček: Uzgoj krumpira. — Str. 96. — Cijena 10 din.

Ivo Bogdan: Istina o Španjolskoj. — Str. 40. — Cijena 1 din.

Franz Herwig: Čudovište iz predgrađa. — (Suvremena legenda.) — Str.
64. — Izdao 1936. Zbor duhovne mladeži u Senju. — Cijena 6 din.

Izdanja Družbe sv. Mohorja (Celje, Slovenija) u 1936. g.:

Dr Andrej Gosar: Kolektivizam? — Str. 124. — Cijena 16 din.

Koledar za 1937. — Str. 164. — Cijena 16 din.

Jan Plestenjak: Lovrač. — Str. 104. — Cijena 12 din.

Leopold Andree: Električka. — Str. 160. — Cijena 24 din.

Življenje svetnikov, 11. sv. — Str. 128. — Cijena 8 din.

Dr Josip Mal: Zgodovina slovenskega naroda, 14. sv. — Str. 104. — Cije-
na 12 din.

Nikola Žic: Istra. — (I. dio: Zemlja.) — Str. 96. — Izdala 1936. u Zagrebu
Biblioteka »Hrid« (Zgb 6, pošt. pret. 28). — Cijena broširanom primjerku 20
din., uvezanom 30 din.

Dr Lavo Čermelj: Life-and-Death struggle of a National Minority. —
(The Jugoslavs in Italy.) — Str. 260. — Izdalo 1936. u Ljubljani Jug. udruženje
društava za Ligu Naroda.

Rudolf Bičanić: Kako živi narod. — (Život u pasivnim krajevima.) —
Str. 128. — Izdao 1936. u Zagrebu pisac (Zgb, Zvonimirova ul. 36.) — Cijena
20 din.

Rastko S. Purić: Rabotnički Jug. — Str. 148. — Izdao 1937. u Skoplju
pisac (Skoplje, Berza rada).